

PAPER DETAILS

TITLE: AVRUPA BIRLIGI - BDT ÜLKELERİ İLİSKİLERİNİN HUKUKÎ ÇERÇEVESİ

AUTHORS: Fuad HÜSEYNOV

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/629295>

AVRUPA BİRLİĞİ – BDT ÜLKELERİ İLİŞKİLERİNİN HUKUKİ ÇERÇEVESİ

*Fuad HÜSEYNOV**

GİRİŞ

Bilindiği üzere sosyalist sistemin hızla çökmesi ile birlikte Dünya siyasi tarihinde olduğu gibi Avrupa siyasi tarihinde de yeni bir sayfa açılmıştır. Avrupa uluslarının siyasi rejim farklılıkları nedeniyle İkinci Dünya Savaşı'ndan beri ayrı bloklarda yer almaları, bir yandan Avrupa güvenliğini tehdit ederken bir yandan da aynı dönem içerisinde başlayan entegrasyon hareketinin sınırlarını kısıtlamıştır. Ancak Doğu blokunun dağılmasıyla meydana gelen değişiklikler doğrultusunda “Birleşik Avrupa” fikri de yeni sınırlarına ulaşmış, Avrupa Birliği ve Doğu bloku ülkeleri arasında uzun bir süreden sonra yeni bir yakınlaşma doğmuştur¹.

Avrupa bütünleşmesinin temelinde duran Avrupa Birliği, bölgede barış ve güvenliğin sağlanması, ayrıca eski düzene olası bir dönüşün engellenmesi amacıyla, ilk önce Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinde AB'ye entegre olma yolunda girişilen reform hareketlerine destek vererek hazırlık stratejileri izledi ve bu ülkeleri genişleme kapsamına aldı. AT ile COMECON arasında Haziran 1988'de imzalanan Ortak Bildiri ile tarafların birbirlerini resmen tanıması üzerine başlayan ilişkiler, Eylül 1988-Mayıs 1990 tarihleri arasında MDA ülkeleri ile imzalanan Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşmalarıyla daha da pekiştirildi, Aralık 1991-Mart 1993 tarihleri arasında imzalanan Avrupa Anlaşmaları ile ise ortaklık seviyesine ulaşı². Bu gelişmeleri Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da yapılan AB Zirvesinde beş MDA ülkesine (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya)

* Qafqaz Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Bakü/Azerbaycan) Uluslararası Hukuk Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Fuad HÜSEYNOV, Avrupa Birliği ve Türk Cumhuriyetleri, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 35, Cilt I, Ekim-Aralık 2000, Ankara, s.537.

² Ayrıntılı bilgi için bkz.: Europe Agreement Establishing an association between The European Communities and Their Member States of the one Part and Bulgaria of the other Part, Final Act, (OJL 358, 31/12/94).

birinci öncelikli, diğer beş MDA ülkesine (Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Slovakia) ikinci öncelikli adaylık statüsünün verilmesi ve ilk grupta yer alan ülkelerle katılım müzakerelerinin, ikinci grupta yer alan ülkelerle ise 1 Mart 1999 tarihinden itibaren ikili izleme sürecinin başlatılması izledi³. Bu çerçevede Avrupa Komisyonu, 4 Kasım 1998'den itibaren aday ülkelerin durumunu Kopenhag kriterleri ışığında değerlendirerek düzenli raporlar hazırlamakta ve Doğuya genişleme hususunun AB'nin dikkat merkezinde duran esas konulardan biri olduğunu vurgulamaktadır.

Coğrafi yakınlık, paylaşılan ortak değerler gibi nedenlerin, Avrupa bütünleşmesi açısından AB'nin öncelikle MDA ülkelerine verdiği önem hususunda etkili olduğu söylenebilirse de, bu durumun eski Sovyetler Birliği mekanında oluşan yeni devletlerle (BDT ülkeleriyle) ilişkilerin, kıtanın odak noktası durumundaki AB tarafından önemsenmediği sonucunu doğurmadığı açıktır. Aksine, SSCB'nin dağılmasından sonra yeni devletlerin kurulması, jeopolitik açıdan bölgeye karşı duyulan dikkat ve ilgiyi daha da artırdı. Bağımsızlıklarının hemen ardından bu ülkelerle diplomatik ilişkiler kuran AB, bölgesel stratejik çıkarlar açısından önemli olan ve söz konusu devletlerde başlatılan köklü reform hareketlerine destek verdi. Esasen demokrasi ilkelerinin benimsenmesini ve merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişi hedefleyen bu reform hareketlerine büyük ölçüde teknik ve mali yardım sağlandı. Bu çerçevede yeni bağımsız devletlerle uyumlu ve güçlü ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla Birlik, Aralık 1990 tarihinde Roma Zirvesinde alınan kararlar ışığında 1991 yılından itibaren TACIS Programını uygulamaya başladı.⁴

BDT devletleriyle ilişkilerin hukuki zeminde geliştirilmesi amacıyla, AB ile bu ülkeler arasında, 18 Aralık 1989 tarihinde SSCB ile imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasından doğan yükümlülüklerin geçerli olacağını kabul edilmesiyle birlikte, bunların çoğunluğu ile ayrıca Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmaları (Ukrayna ile 14.06.1994'de, Rusya ile 24.06.1994'de, Moldova ile 28.11.1994'de, Kazakistan ile 23.01.1995'de, Kırgızistan ile 09.02.1995'de, Beyaz Rusya ile 06.03.1995'de, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile 22.04.1996'da, Özbekistan ile 21.09.1996'da) imzalanmıştır. AB, eski SSCB mekanında bulunan devletlerle olan ilişkilerinin odak noktasını Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmalarının oluşturmasını istemektedir. Bu Anlaşma, AB'ne üye olmaları değişik nedenlerle şu anda mümkün olmayan devletlerle yapılmaktadır. Anlaşma ayrıca AB'ne, Anlaşma taraflarının demokrasi, insan hakları veya piyasa

³ İKV Bülteni, 1-15 Mart 1999, s.3.

⁴ Yevropeyskaya Komissiya: Programma TAsIS, Godovoy otçot za 1997 god (Avrupa Komisyonu Rusça yayını: TACIS Programı, 1997 yılı raporu, Brüksel), 03.07.1998, s.57.

ekonomisini önemli ölçüde ihlal edecek davranışlarda bulunması halinde, müeyyide uygulama hakkını vermesi dolayısıyla da önem taşımaktadır. Anlaşmalar 10 yıl sürelidir ve kendiliğinden birer yıl uzayabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yukarıda belirtilenleri somutlaştırmak ve Avrupa Birliği'nin BDT ülkelerine yönelik politikasını saptamak açısından önemli olan ilişkilerin hukuki çerçevesini ortaya koymaktır. Bu çerçevede, söz konusu devletlerin AB ile imzalamış olduğu Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmasının detaylı bir analizinin yapılmasının, ilişkilerin yakın tarihli olması ve 90'lı yılların politik ve diplomatik hayatında yaygın bir biçimde kullanılan partnerlik kavramının uluslararası hukuk teorilerinde henüz ayrıntılı olarak incelenmemesi⁵ nedenleriyle, kuramsal ve uygulamaya yönelik yararlarının olacağı açıktır.

I. SSCB'NİN DAĞILMASINDAN ÖNCEKİ DÖNEM

1. Genel Olarak

Avrupa Topluluklarının kuruluşundan sonra (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu-1951, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu-1957) geniş bir uluslararası ilişkiler yelpazesine girmesine rağmen, uzun süre "Sosyalist Blok" devletleri tarafından tanınmamışlardır⁶. 80'li yılların başlangıcına kadar SSCB ile AT arasında her hangi bir ilişki söz konusu olmamıştır. 1963 yılında Topluluklar, Sovyetler Birliği'ne bir memorandum (muhtıra) göndererek, karşılıklı ilişkilerin normal hale getirilmesi konusunda isteklerini dile getirmişler. Yine, 1972 yılında Topluluklar, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkiler kurma girişiminde bulunmuştur. 1974 yılında ise Avrupa Komisyonu, COMECON üyesi olan her ülke ile ayrı bir ticaret anlaşmasının imzalanması için öneride bulunmuştur. Fakat bu girişimlerin tamamı başarısızlıkla sonuçlanmıştır⁷. Bununla birlikte, AT ile ilişkilerin düzenlenmemesi SSCB açısından bazı politik ve ekonomik sorunların doğumuna neden olmaktaydı. Bir taraftan, AT'nin tanınmaması, SSCB'nin Batı dünyasında esas ticari ortakları olan üye devletlerle ilişkilerinin geliştirilmesine engel olmakta (AT'ye üye olan devletler, dış ticaret konusundaki yetkilerini Topluluğa devrettikleri için SSCB ile yaptıkları ticaret anlaşmalarını da feshetmekteydiler), diğer taraftan Avrupa'daki entegrasyon gelişmelerinden dışlanarak kendi etkisini

⁵ B.N. TOPORNİN, Yevropeyskoye Pravo (Avrupa Hukuku, Moskova), 1998, s.253.

⁶ AT'nin tanınması sorunu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin PAZARCI, Avrupa Topluluklarının Uluslararası İlişkileri (Hukuksal Çerçeve), ATAUM yayını, Ankara, 1991, s.19-23.

⁷ ES i strani SNG (AB ve BDT ülkeleri), www.rambler.ru

kaybetme tehlikesini ortaya çıkarmaktaydı. Bu nedenle, AT ile ilişkilerin COMECON çerçevesinde tekrar gözden geçirilmesi kararlaştırıldı.

2. AT ile COMECON'un Birbirini Karşılıklı Tanınması

80'li yılların ikinci yarısından itibaren, SSCB'nin AT'ye yönelik politikasının tamamen değiştiği görülmektedir. 1986 yılından itibaren Sovyetler Birliği, Avrupa Toplulukları ile politik ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine çalışmıştır. Bu konu, COMECON bünyesinde de ele alınmış, nihayet 25 Haziran 1988 yılında AT ile COMECON arasında yapılan Ortak Bildiri⁸ ile tarafların birbirlerini resmen tanımasıyla kesinlik kazanmıştır.

AT ile COMECON tarafından yapılan Ortak Bildiri'den sonra, SSCB ve Avrupa Toplulukları arasında diplomatik ilişkiler kurulmuş, daha sonra karşılıklı olarak Brüksel'de ve Moskova'da sürekli temsilcilikler açılmıştır. Ortak Bildiri, Toplulukların Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ticari ve politik ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmış ve kısa sürede söz konusu ülkelerle Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmalarının yapılmasına neden olmuştur⁹. SSCB de Topluluklarla olan ilişkilerinin hukuki zeminde geliştirilmesi amacıyla benzer yapıda Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasının imzalanmasına yönelik çalışmalarda bulunmuştur.

3. SSCB ile AT Arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması

SSCB ile AT arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 18 Aralık 1989 tarihinde 10 yıllık bir süre için imzalanmıştır¹⁰. AT'nin SSCB'de yapılan nükleer araştırma ve nükleer güvenlik konularına ilgisinden dolayı, Anlaşma taraflarından biri de Avrupa Ekonomik Topluluğu yanında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu olmuştur. Anlaşma 1 Haziran 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın ilgili hükümleri uyarınca, 1 Ağustos 1991 tarihinden itibaren, Sovyet ihracatına konulan miktar kısıtlamaları Topluluklar tarafından kaldırılmış ve sadece belirli hassas ürünler (tekstil, çelik) kapsam dışında tutulmuştur. Buna karşılık, Sovyetler Birliği tarafından AT mallarına uygulanan ayrımcı rejim sona erdirilmiştir. Anlaşmada ayrıca, malların piyasa fiyatlarına göre satılacağına ve koruma önlemlerine ilişkin hükümler yer almıştır.

⁸ Official Journal of the European Communities, 24.06.1988, L 157.

⁹ ES-naş sosed, Yevropeyskaya Komissiya (AB-bizim komşumuz, Avrupa Komisyonu Rusça yayını, Brüksel), 1996, s.34.

¹⁰ ES i Rossiya (AB ve Rusya), www.rambler.ru

1990 yılının sonlarında Anlaşmanın genişletilmesi amacıyla, SSCB ve AT arasında görüşmelerin yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat bu görüşmeler, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulması nedeniyle başlatılamamıştır.

Avrupa Birliği, eski SSCB alanında yeni bağımsız devletlerin kurulması karşısında bu bölgeyle ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır¹¹. İleride de görüleceği gibi, 1990 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen Roma Zirvesi sonucunda BDT üyesi ülkelerde sürdürülen ekonomik reform ve kalkınma sürecine destek olmak ve dünya ekonomisi ile bütünleşmelerine yardımcı olmak üzere TACIS Programı oluşturulmuştur. 28-29 Haziran 1991 tarihli Lüksemburg, 9-10 Aralık 1991 tarihli Maastricht ve 25-27 Haziran 1992 tarihli Lizbon Zirvelerinden sonra ise eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesine özen gösterilmiştir¹².

II. SSCB'NİN DAĞILMASINDAN SONRAKİ DÖNEM

1. TACIS Programı

1990 yılı Aralık ayında Roma'da yapılan AB Zirve toplantısında, eski Sovyet Cumhuriyetlerini ekonomik reformlar hususunda desteklemek için karar alındı ve böyle bir AB desteğinin bir teknik yardım programı olarak gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Bu toplantı TACIS (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States*-Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) Programının başlangıç noktasını¹³ oluşturmuştur. TACIS, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan 12 yeni devlet¹⁴ ile Moğolistan'daki siyasî ve ekonomik dönüşüm sürecini desteklemek amacıyla 1991 yılından beri yürütülmekte olan bir yardım programıdır. Programın üç temel hedefi vardır¹⁵:

- Piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş;
- her düzeyde partnerliğin ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi;
- program kapsamındaki ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonu.

¹¹ ES-SNG: razvitiye otnoşeniy (AB-BDT: ilişkilerin gelişimi), "Yevropeyskiy Obzor" (Avrupa Yorumu) Dergisi, No: 16, Moskova, 1994, s.4-5.

¹² Avrupa Birliği ve Türkiye, T.C. Başbakanlık DTM yayını, Ankara, Ekim 1999, s.144.

¹³ Programın ilkeleri ilk 3 yıllık dönem için 2157/91 sayılı Konsey Tüzüğü ile belirlenmiş, sonraki 3 yıllık dönem için 2053/93 sayılı Tüzükle düzenlenmiş, bu sürenin sona ermesiyle de 1279/96 sayılı Tüzük uyarınca uygulanmıştır (bkz. OJ N165/1, 4.7.1996).

¹⁴ Sadece 1991 yılında bu programdan yardım alan Baltık ülkeleri, 1992 yılından itibaren PHARE Programına dahil edilmişlerdir.

¹⁵ Avrupa Birliği ve Türkiye, T.C. Başbakanlık DTM., 4.Baskı, Ankara, Ekim 1999, s.145.

1991-1996 yılları arasında Program çerçevesinde söz konusu ülkelere 3 milyar 390 milyon ECU tutarında karşılıksız yardım yapılmış ve 2500'den fazla projenin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır¹⁶. TACIS klâsik bir teknik yardım programıdır. Sağlanan yardım, öncelikle uzmanlık ve bilgi aktarımı (devlet ve özel sektör kuruluşlarına yönetim konusunda danışmanlık yapmak, eksper grupları göndermek, eğitim vermek, hukuki altyapı oluşturmak, partnerlik ilişkilerini geliştirmek, uluslararası kuruluşlarla işbirliği halinde pilot projeleri desteklemek) şeklinde gerçekleştirilmektedir. Yoksa yatırımlara katılım veya makine-techizat gibi yatırım mallarının temini şeklinde olmamaktadır. Ancak TACIS paralarının büyük bölümü, bu projeleri yeni bağımsız devletlerdeki ortakları ile işbirliği kurmak suretiyle gerçekleştiren Avrupa şirketlerine aktarılmaktadır. Bu sebeple finansman kaynaklarının verimsiz kullanıldığı ve söz konusu devletlere tam olarak ulaşmadığı yolunda eleştiriler de yapılmaktadır. Bununla birlikte, TACIS Programı AB'nin BDT ülkeleriyle mali işbirliğinin temel aracıdır. Diğer taraftan Program, Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmalarının uygulanmasına yardımcı olma fonksiyonunu da üstlenmiştir¹⁷.

2. BDT Ülkelerine Yönelik Uluslararası Projeler

TACIS Programı içinde uluslararası projelerin özel önemi ve ağırlığı bulunmaktadır. Bu projeler birden fazla devleti kapsamakta olup, özellikle enerji ve ulaştırma alanlarında yoğunlaşmakta ve AB'nin bölge ülkelerine karşı politikasının önemli bir unsurunu oluşturmaktadır¹⁸. Uluslararası projelerin başında ulaştırma konusunda TRACECA (*Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia* – Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru) ve enerji transferine ilişkin INOGATE (*Interstate Oil and Gas Transport to Europe-Petrol ve Gazın Avrupa'ya Devletlerarası Nakli*) projeleri gelmektedir. TACIS'in 2000-2006 dönemi için hazırlanan faaliyet planında her yeni bağımsız devlete yönelik çalışmaların sadece üç alanda yoğunlaştırılacağı öngörülmesi, BDT ülkeleri açısından bu projelerin önemini artırmaktadır¹⁹. Bunların kısaca olarak ayrıca ele alınması yararlı olacaktır.

¹⁶ Programma TACIS (TACIS Programı), Avrupa Komisyonu'nun Rusça yayını, Brüksel, 1998, s.4.

¹⁷ "Azerbaycan" (Resmi Gazete), Bakı, 20.03.1998, s.1.

¹⁸ INOGATE, Newsletter, No:3, Brussels, February 1999, p.2.

¹⁹ Zerkalo Gazetesi, Bakü, 06.02.1999, s.10.

2.1. TRACECA Projesi

TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma koridoru) Projesi, 1993 yılının Mayıs ayında Brüksel'de beş Orta Asya ve üç Kafkasya devletin ticaret ve ulaştırma bakanlarının katılımıyla gerçekleştirilen konferansta belirlenmiştir. Bu konferansta, Avrupa'dan batı-doğu istikametinde Karadeniz üzerinden, sonra Kafkasya ve Hazar Denizinden Orta Asya'ya kadar varan ulaştırma koridorunun geliştirilmesi için AB'nin *TACIS* çerçevesinde uluslararası bir teknik yardım programı oluşturması kararlaştırılmıştır. Söz konusu program, AB'nin bu devletlere yönelik global stratejisinin bir parçasıdır ve aşağıdaki hedefleri gözetmektedir²⁰:

- Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri'nin Avrupa ve Dünya pazarlarına alternatif ulaştırma güzergâhları aracılığıyla giriş kabiliyetlerini artırarak, bunların politik ve ekonomik bağımsızlığını desteklemek;
- Cumhuriyetler arasında bölgesel işbirliğinin daha da geliştirilmesini teşvik etmek;
- *TACIS*'in *TRACECA* Programını, uluslararası finans kuruluşlarının ve özel yatırımcıların bu devletlere yatırım yapmasını teşvik etmek için katalizör gibi kullanmak;
- *TRACECA* güzergâhının Trans-Avrupa Şebekeleri ile bağlantısını yapmak.

Merkezi Asya'dan başlayarak Kafkasya'dan geçen ve Karadenize ulaşan, buradan ise Trans-Avrupa Şebekeleriyle bağlanan *TRACECA*'ya bir uluslararası ulaşım şebekesi olarak ilgi gittikçe artmaktadır. AB tarafından bu projeye büyük önem verilmekte ve Avrupa'ya enerji transferini öngören *INOGATE* projesiyle birlikte öncelik tanınmaktadır²¹.

2.2. INOGATE Projesi

INOGATE (Petrol ve Gazın Avrupa'ya Devletlerarası Nakli) Projesi, Avrupa Birliği'nin eski SSCB için öngördüğü teknik yardım çerçevesinde esas bölgesel program olarak gerçekleştirilmektedir. Programın hazırlığı

²⁰ *TRACECA* Layihesi, "İpek Yolu" Dergisi, No: 4, Bakı, 1998, s.86-87.

²¹ Yevropeyskaya Komissiya: Programma TACIS, Godovoy otçot za 1997 god (Avrupa Komisyonu: *TACIS* Programı, 1997 yılı raporu), Brüksel, 03.07.1998, s.43-44. Genel olarak *TACIS* Programı çerçevesinde ülkeler ve sektörler itibarıyla yapılan yardımlara ilişkin istatistik veriler ise çalışmamızın sonuna eklenen 1 ve 2 no'lu tablolarda yer almaktadır.

1995-1997 yılları arasında yapılmış, daha sonra bazı Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. INOGATE Programının esas hedefleri, yeni bağımsız devletlerin aşağıdaki konularda çabalarını desteklemekten ibarettir²²:

- Bölgesel gaz ulaştırma sisteminin, petrol ve petrol ürünlerinin nakli sistemlerinin yeniden yapılanması, geliştirilmesi ve modernizasyonu;
- Hazar Denizinden ve Merkezi Asya bölgesinden Avrupa ve Batı pazarlarına karbonhidrat nakli için alternatif yolların belirlenmesi.

Bu hedeflere ulaşılması ve programın tam olarak uygulanması için TACIS çerçevesinde şu alanlarda yardım yapılmaktadır:

- Yenilenme, geliştirilme ve modernizasyon konularında öncelikli projelerin tespiti ile birlikte bunların gerçekleştirilme ve uluslararası mali kuruluşlar tarafından finanse edilebilme olanaklarının araştırılması;
- Yönetici kadronun çağdaş gaz nakli sistemleri, yönetim ve organizasyon konularında eğitilmesi;
- Uluslararası standartlar ve Avrupa Enerji Şartı ilkeleri çerçevesinde, istikrarlı bölgesel ihracat pazarlarının oluşturulması için hukuki düzenlemelerin hazırlanması;
- Çevrenin korunmasına ilişkin çağdaş teknolojik yöntemlere uygun olarak sınır bölgeleri altyapısına yatırım yapılmasının sağlanması.

Program çerçevesinde, AB, BDT, MDAÜ ve Türkiye dahil 50'ye yakın ülke işbirliğinde bulunmaktadır²³. Program doğrultusunda yapılan esas hukuki düzenleme, "petrol ve gazın uluslararası nakli sisteminin kurulmasına ilişkin kurumsal temeller hakkında çerçeve Anlaşma"dır²⁴. Bu Anlaşma, hem Avrupa Enerji Şartı'nın hükümleri, hem de AB'nin BDT ülkeleri ile yapmış olduğu Partnerlik ve İşbirliği Anlaşması'nın ilgili prensipleri uyarınca hazırlanmıştır.

²² The European Union INOGATE Programme, INOGATE Newsletter, No: 1, Brussels, Summer 1998, p.1.

²³ INOGATE Newsletter, No: 3, Brussels, February 1999, p.1-2.

²⁴ Söz konusu anlaşma 17 Şubat 1999 tarihinde imzalanmıştır.

III. PARTNERLİK VE İŞBİRLİĞİ ANLAŞMALARININ İNCELENMESİ

1. Genel Olarak

Daha önce de anlatıldığı gibi, BDT ülkelerinin AB ile ilişkilerinin hukuki çerçevesini Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmaları oluşturmaktadır. (Burada partnerlik («*partnership*»- Türkçe'de ortaklık anlamına da gelir) ifadesinin neden tercih edildiğini kısaca açıklamak yerinde olacaktır:

a) Öncelikle, Prof. Dr. B.N. Topornin'in "Avrupa Hukuku" kitabında da incelendiği şekliyle²⁵, söz konusu anlaşmalarda işbirliğinin artırılması hedefi vardır ve ortaklık ilişkisi ile karıştırılmamalıdır. Çünkü, AB Hukukunda ortaklık anlaşmaları kurucu Roma Antlaşmasının 238. Maddesinde düzenlenmiş ve bu anlaşmalar için "karşılıklı hak ve yükümlülüklerin, ortak davranışların ve özel usullerin" varlığı şart kılınmıştır. Fakat, BDT ülkeleriyle yapılan anlaşmaların çoğu asimetriktir ve kurumsal olarak ortaklık organı yerine işbirliği organı kurmaktadır. Ayrıca, Rusça ve diğer BDT dillerinde de ayrı bir partnerlik kelimesinin varlığı, Topornin'in ifadesiyle partnerlik ilişkisinin uluslararası hukukta henüz tam olarak incelenmediği yorumunu kolayca anlaşılır hale getirmektedir. Ayrıca, H. Pazarcı'nın²⁶ da farklı ortaklık biçimlerinin varlığına işaret ettiğini unutmamak gerekir.

b) Moskova'da yayınlanan "Avrupa Yorumu" dergisine²⁷ göre de, BDT ülkeleriyle, SSCB ile yapılan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Polonya ile yapılan Avrupa Anlaşması arasında bir anlaşma yapma düşüncesi AB'de hakimdi ve buraya sadece politik diyalog eklendi. Yine, Beyaz Rusya Devlet Üniversitesi Uluslararası Hukuk kürsüsü öğretim üyesi Yelena Dostanko'ya göre²⁸, söz konusu anlaşmalar tercihsizdir, ticari sorunları çözmemiştir ve ortaklık olarak nitelendirilemez.

c) Türkçe'de de bazı kaynaklar bu anlaşmaları farklı biçimlerde isimlendirmektedir. Örneğin, "Avrupa Birliği ve Türkiye" kitabında (T.C. Başbakanlık DTM, Ankara, 1999, s.85) söz konusu anlaşmalardan İşbirliği Anlaşması, "Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar"

²⁵ B.N. TOPORNİN, Yevropeyskoye Pravo (Avrupa Hukuku), Moskova, 1998, s.253.

²⁶ H. PAZARCI, a.g.e., s.69.

²⁷ ES-SNG: razvitiye otnoşeniy (AB-BDT: ilişkilerin gelişimi), "Yevropeyskiy Obzor" (Avrupa Yorumu) Dergisi, No: 16, Moskova, 1994, s.4.

²⁸ Y. DOSTANKO, Sovremenniy kriterii dlya vstupleniya stran v Yevropeyskiye Organizatsii (Ülkelerin Avrupa Örgütlerine girmesi için çağdaş kriterler), www.rambler.ru

kitabında ise (T.C.M.B., Ankara, 1998, s.169) Partoneryat Anlaşması olarak söz edilmektedir.

Bu nedenle, hem BDT ülkelerinde benimsenen akademik yorumları, hem Türkçe 'de tek bir isimle belirtilmesi ihtiyacını, hem de bir tür ön-ortaklığı ifade ettiğini dikkate alarak, AB ile BDT ülkeleri arasında yapılan anlaşmanın Partnerlik ve İşbirliği Anlaşması olarak anılması kanımızca isabetli bir çözüm olacaktır.)

İleride ayrıntılı olarak incelenecek Anlaşmanın 1. maddesinde partnerlik ilişkisinin amaçları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- a) Taraflar arasında politik ilişkilerin gelişmesine yardımcı olacak siyasi diyalog için gerekli çerçevenin oluşturulması;
- b) demokrasinin güçlendirilmesi, ekonominin geliştirilmesi ve piyasa ekonomisine geçişin tamamlanmasında partner ülkenin çabalarının desteklenmesi;
- c) sürekli ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla taraflar arasında ticaretin, sermaye yatırımının ve uyumlu ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi;
- d) mevzuat, ekonomi, maliye, vatandaşlık, bilim, teknoloji ve kültür alanlarında işbirliğinin sağlanması.

Anlaşma, ilk olarak 10 yıllık bir süre için geçerli olması, tarafların birbirlerine *GATT*'ın "en çok kayırlı ülke" (*MFN*) statüsünü uygulamalarını öngörmesi ve BDT ülkesi lehine bazı asimetrik şartlar içermesi gibi nedenlerle 1988-1991 tarihleri arasında MDA ülkeleriyle yapılan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmalarına benzemektedir. Bu açıdan bakıldığında, söz konusu Anlaşmanın Avrupa Topluluklarının yaptığı anlaşma türleri içinde Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları²⁹ grubuna girdiği söylenebilir. Diğer taraftan, ticari ve ekonomik hükümlerin yanı sıra, Anlaşmanın siyasi diyalog ve kültürel işbirliği gibi bölümlere yer vermesi, kapsam itibarıyla Avrupa Anlaşmaları'nı anımsatmaktadır. Fakat ortaklık hedefine yer verilmediği için Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmasının yukarıda belirtilen iki anlaşma türü arasında ve partnerlik amaçları doğrultusunda değerlendirmek daha doğru olacaktır³⁰.

²⁹ H. PAZARCI, a.g.e., s.79-82.

³⁰ B.N. TOPORNİN, a.g.e., 1998, s.253.

BDT ülkeleriyle yapılan Anlaşmaların büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini dikkate alarak, aşağıda (22 Nisan 1996'da Lüksemburg'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile imzalanmış Anlaşma³¹ örneğinde) Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmasının genel bir incelemesi sunulmaktadır. Bununla birlikte, Rusya, Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya ve Kazakistan ile yapılan Anlaşmalarda 10 yıl sonra bir serbest ticaret anlaşmasına dönüşebilme ihtimaline yer verildiğini unutmamak gerekir.

Anlaşma, dibace ve 1. maddeyi kapsayan giriş bölümü dışında on bir bölümden oluşmakta olup, bir protokol ve beş adet Eki içermektedir. Konu başlıkları ise şöyledir:

GİRİŞ

I. GENEL PRENSİPLER

II. SİYASİ DİYALOG

III. MAL TİCARETİ

IV. EKONOMİK BİRİMLERİN FAALİYETİ VE SERMAYE YATIRIMI

V. MEVZUAT ALANINDA İŞBİRLİĞİ

VI. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

VII. DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARINA DAİR KONULARDA İŞBİRLİĞİ

VIII. YASADIŞI FAALİYET VE YASADIŞI GÖÇÜN ÖNLENMESİ ALANINDA İŞBİRLİĞİ

IX. KÜLTÜREL İŞBİRLİĞİ

X. TEKNİK YARDIM ALANINDA MALİ İŞBİRLİĞİ

XI. KURUMSAL, GENEL VE SON HÜKÜMLER

³¹ Söz konusu Anlaşma 1 Temmuz 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Aşağıda her bölüm madde bazında ve ilgili alt başlıklar altında incelenmiş³² ve söz konusu Eklere ilişkin açıklamalara da yer verilmiştir.

2. Dibace

Dibacede öncelikle Anlaşma taraflarından birinin (ilgili BDT ülkesi-bundan sonra partner ülke olarak anılacaktır), diğerinin Birlik ve Üye Devletler olduğu vurgulanmış ve Birlik kavramının Avrupa Topluluğunu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu ifade ettiği belirtilmiştir. Daha sonra taraflar arasında ortak değerlerin olduğuna ve mevcut ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğine; AET ve AAET'nin 18 Aralık 1989 tarihinde SSCB ile imzalamış olduğu Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması şartlarının SSCB'nin dağılmasından sonra her bağımsız devletle iki taraflı ilişkilere "*mutatis mutandis*" ilkesine uygun olarak uygulandığına, bu şartlardan doğan ilişkileri derinleştirecek ve genişletecek bir partnerliğin ve işbirliğinin kurulması konusunda tarafların isteklerinin varlığına değinilmiştir. Partnerliğin esasını oluşturan politik ve ekonomik özgürlükler hususunda, ayrıca uluslararası barış ve güvenliğe uyma, sorunların çözümünde BM ve AGİT çerçevesinde işbirliği yapma, AGİT Nihai Senedinde, sonraki Madrid ve Viyana Nihai Senetlerinde, ekonomik ilişkilere dair AGİT'in Bonn Senedinde, Yeni Bir Avrupa için Paris Beyannamesinde ve yine AGİT'in 1992 tarihli "Değişime davet" Helsinki Senedinde yer alan hükümleri gerçekleştirme konularında tarafların yükümlülüklerinden bahsedilmiştir.

Partner ülkenin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunmanın Avrupa'da barış ve istikrarın sağlanmasına yardımcı olacağı vurgulanmış, karşılıklı ilgi doğuran iki taraflı, bölgesel ve uluslararası konularda devamlı siyasi diyalogun kurulmasının ve geliştirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir.

İnsan haklarına, özellikle azınlıkta kalan insanların haklarına saygının birinci dereceli önem arz ettiğine, serbest ve demokratik seçimin benimsendiği çok partili sistemin ve piyasa ekonomisine dayanan liberal ekonomi sisteminin kurulmasının hedeflendiğine özel yer verilmiş, Anlaşmanın tam olarak uygulanmasının partner ülkede yapılan siyasi,

³² Anlaşmanın incelenmesinde, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından 8 Ekim 1996 tarihinde onaylanan Azerice metin (bkz. Bir taraftan Avrupa Birliği ve onun üyü olan devletler, diğer taraftan Azerbaycan Cumhuriyeti arasında Terefdaşlıq ve Emekdaşlıq Sazişi, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisinin stenogramları, 5-ci cild, Bakı, 1996), Rusya Federasyonu ile yapılan Anlaşmanın Rusça metni (bkz. Soglaşeniye O Partnyorstve i Sotrudnicestve, B.N. TOPORNIN, Yevropeyskoye Pravo, Moskova, 1998) ve Avrupa Topluluklarının Resmi Gazetesinde yayınlanan İngilizce metin (bkz. Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Azerbaijan, of the other part, Official Journal L 246, 17/09/1999, p.0031-0038) esas alınmıştır.

ekonomik ve hukuk reformlarının devam ettirilmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

Partner ülkenin Avrupa örgütleri ile yakın işbirliği kurma isteğinin savunulduğu, Birliğin ise ekonomik işbirliği ve gerekli teknik yardımın sağlanması konusundaki arzusunun dikkate alındığı belirtilmiştir.

Dibacenin diğer fıkralarında ise, partner ülke ile Avrupa'da ve komşu bölgelerde daha geniş işbirliği alanını aşamalı olarak kurma ve serbest ticaret sistemine dayanan uluslararası entegrasyona girme hususunda Anlaşmanın faydasına; Dünya Ticaret Örgütünün kurallarına uygun olarak ticareti liberalleştirme hakkında tarafların yükümlülüğüne; iş ve sermaye yatırımı faaliyetini etkileyen koşulların ve şirketlerin kurulması, emek faaliyeti, hizmetlerin sunulması ve sermaye hareketi gibi alanlarda durumun iyileştirilmesi zarureti; ekonomik değişim süreci ve teknolojik modernizasyon sırasında esas rol oynayan ticaretin ve sermaye yatırımının geliştirilmesi de dahil taraflar arasındaki ekonomik ilişkilerde Anlaşmanın yeni bir ortam yaratacağına; çevrenin korunması alanında taraflar arasında mevcut olan karşılıklı bağımlılığı dikkate almakla bu alanda sıkı işbirliği yapılması gerektiğine; yasa dışı göçün önlenmesinin ve bunun izlenmesinin Anlaşmanın esas amaçlarından biri olduğuna; bilgi değişiminin iyileştirilmesi ve kültürel işbirliği ilişkilerinin kurulması isteğine yer verilmiştir.

Anlaşma ile kurulan partnerlik ("*partnership*") ilişkisinin amaçları ise 1. maddede aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Taraflar arasında siyasi ilişkilerin gelişmesine yardımcı olan siyasi diyalog için gerekli çerçevenin sağlanması;
- demokrasinin güçlendirilmesinde, ekonominin geliştirilmesinde ve piyasa ekonomisine geçişin tamamlanmasında partner ülkenin çabalarının desteklenmesi;
- sürekli ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla, taraflar arasında ticaretin, sermaye yatırımının ve uyumlu ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi;
- mevzuat alanında, ekonomik, sosyal, malî, vatandaşlık, bilim, teknoloji ve kültür alanlarında işbirliğinin sağlanması.

3. Anlaşmanın Genel Prensipleri

Bu başlık altında Anlaşmanın 2, 3 ve 4. maddeleri yer almaktadır.

İkinci maddeye göre; BM Tüzüğünde, Helsinki Nihai Senedinde, Yeni Bir Avrupa için Paris Şartında özel olarak belirtilen insan haklarına ve demokrasiye saygı konularındaki uluslararası hukuk prensipleri, ayrıca AGİT'in Bonn Konferansının Senetlerinde yer alan ilkeler de dahil olmak üzere piyasa ekonomisi prensipleri, tarafların iç ve dış politikasının, partnerliğin ve Anlaşma içeriğinin esasını oluşturmaktadır.

Üçüncü maddede ise, SSCB dağıldıktan sonra yeni kurulan bağımsız devletlerin Helsinki Nihai Senedine, uluslararası hukuk ve iyi komşuluk ilişkileri prensiplerine uygun olarak kendi aralarında işbirliğini savunmaları, geliştirmeleri ve bu sürece yardımcı olmaları gerektiği konusunda tarafların aynı görüşte olduğu belirtilmiştir.

Dördüncü madde uyarınca, taraflar, partner ülkede değişen durumu, özellikle piyasa ekonomisine doğru yönelmiş ekonomik ortamı ve reformları gereken şekilde gözden geçireceklerdir. Bu durum bakımından İşbirliği Konseyi³³, Anlaşmanın herhangi bir kısmının geliştirilmesine dair taraflara tavsiyelerde bulunabilecektir.

4. Siyasi Diyalog

Bu konu Anlaşmanın 5-8. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Diyalogun amacı 5. maddede belirtilmiştir. Buna göre kurulan diyalog, Birlik ile partner ülke arasında yakınlaşmayı güçlendirir, ülkede meydana gelen siyasi ve ekonomik değişiklikleri savunur ve işbirliğinin yeni biçimlerinin düzenlenmesine yardımcı olur. Ayrıca söz konusu siyasi diyalog;

– Partner ülke ile Birlik ve Üye Devletler arasında ilişkileri geliştirecek ve bununla da genel olarak demokratik milletler topluluğunun ilişkilerini güçlendirecek; Anlaşmaya dayalı olarak elde edilen ekonomik yakınlık, tarafları daha aktif siyasi ilişkilerin kurulmasına götürecektir;

– tarafların, Avrupa'da istikrarın ve güvenliğin güçlendirilmesi, demokrasi ilkelerine uyulması, insan haklarına, özellikle azınlıkta kalan insanların haklarına saygı ve bunların geliştirilmesi konularında işbirliği

³³ Bkz. İleride 81. madde v.d.

yapmalarını ve gerekli hallerde bu konular hakkında danışmalarda bulunmalarını öngörmektedir.

Maddenin son fıkrasında, bu tür diyalogun bölgesel sorunların ve çatışmaların ortadan kaldırılması sürecine yardımcı olması amacıyla yapıldığı vurgulanmıştır.

Bakanlar düzeyinde siyasi diyalog, 81. maddeye uygun olarak kurulan İşbirliği Konseyi'nin bünyesinde ve diğer durumlarda karşılıklı müzakere temelinde yapılacaktır (6. madde).

Taraflar, siyasi diyalogun diğer mekanizmalarını ve kurallarını özellikle aşağıdaki şekillerde belirleyeceklerdir (7. madde):

- Birliğin ve Üye devletlerin yetkili kişileri ile partner ülke temsilcileri arasında düzenli görüşmelerin yapılması;
- BM'nin, AGİT'in toplantıları ve taraflar arasında diplomatik kanalların olanaklarından tam olarak yararlanılması;
- eksperlerin, bu diyalogun güçlenmesine ve gelişmesine yardımcı olabilecek görüşmelerinin yapılması olanakları da dahil diğer araçlar.

Parlamento düzeyindeki siyasi diyalog ise 86. maddeye uygun olarak kurulan Parlamento İşbirliği Komitesi çerçevesinde gerçekleştirilecektir.

5. Mal Ticareti

Bu kısımda yer alan maddeler dört başlık altında incelenebilir:

5.1. Mal Ticaretine İlişkin Genel Hükümler

Mal ticaretine ilişkin genel ilkeler Anlaşmanın 9, 10, 11, 13 ve 15. maddelerinde düzenlenmiştir. Bunlardan 9. madde uyarınca, taraflar, kendi aralarında aşağıdaki alanları kapsayacak şekilde en çok kayırlan ülke kuralını uygulayacaklardır:

- Vergilerin ve resimlerin toplanması yöntemleri de dahil ithalat ve ihracat işlemlerine uygulanan gümrük vergi ve resimleri;
- gümrükleme, transit, depolama ve taşımacılık işlemleri;

- ithal edilen mallara doğrudan ve dolaylı olarak uygulanan vergiler ve her çeşit iç resimler;
- ödeme yöntemleri ve bu tür ödemelerin hesaba yatırılması;
- iç piyasada malların satışını, elde edilmesini, taşınmasını, paylaştırılmasını ve kullanılmasını düzenleyen kurallar.

Maddenin 2. fıkrasında ana kurala aşağıdaki istisnalar getirilmiştir:

- a) Gümrük birliği veya serbest ticaret bölgesi oluşturmak amacıyla veya bunlarla ilgili olarak verilen tavizler;
- b) DTÖ Anlaşması'na ve gelişme yolundaki ülkelerin lehine olan diğer uluslararası anlaşmalara uygun olarak ayrı ayrı ülkelere tanınan tavizler;
- c) sınırlarda giriş-çıkışa yardım amacıyla komşu ülkelere sağlanan avantajlar.

Aynı maddenin 3. fıkrasında partner ülkenin, DTÖ'ne üyeliği için öngörülen geçiş döneminde diğer BDT ülkelerine Anlaşma'nın I no'lu Ek'inde verdiği tavizlerin de istisna kapsamında olduğu belirtilmiştir³⁴.

Taraflar arasında serbest transit prensibinin uygulanacağı, birinin gümrük alanından diğerinin gümrük alanına transit taşımalara sınırlama konmayacağı 10. maddede düzenlenmiştir. Taraflardan birinin, diğerini geçici ithal edilen malların ithalat vergisi ve resimlerinden, Malların Geçici İthalatına Dair Uluslararası Sözleşme'yi ihlal etmemek kaydıyla muaf tutacağı 11. maddede hükme bağlanmıştır. Ayrıca taraflar arasında, nakliyat veya gıda malları gibi spesifik bölümlere ait olan özel kurallara hâle getirilmeksizin *GATT*'in V. maddesinin 2, 3, 4 ve 5. paragraflarının uygulanacağı belirtilmiştir (madde 10/2). Aslında 10. maddenin dışında bu bölümle ilgili diğer bazı maddelerde de *GATT*'in özellikle ikinci kısmında yer alan çeşitli maddelerine atıfta bulunulmuştur. Bilindiği üzere, *GATT*'in ikinci kısmı III. ilâ XXIII. maddeleri kapsamakta olup, tarafların ticareti serbestleştirme yönünde uyacakları kuralları belirlemektedir³⁵. Bu çerçevede, Anlaşmanın partner ülke tarafından DTÖ'ne adaylık sürecinde imzalandığı

³⁴ I no'lu Ek'te yer alan ve BDT ülkelerine tanınan tavizler, ithalat resimlerinin ve iki taraflı anlaşmalar çerçevesinde taşınan mallardan ihracat resimlerinin alınmayacağını, ithal olunan malların KDV ve dolaylı vergilerden muaf olduğunu kapsamaktadır.

³⁵ Şener BÜYÜKTAŞKIN, Dünya Ticaret Sistemi, Ankara, 1997, s.28.

da dikkate alınarak *GATT* düzenlemesine uyumun amaçlandığı görülmektedir.

Taraflar arasında malların piyasa fiyatlarıyla satılacağı 13. maddede hükme bağlanmıştır.

Mal ticareti açısından ilişkilerin perspektifine 15. maddede yer verilmiştir. Buna göre, partner ülkenin DTÖ'nün üyeliğine alındıktan sonraki durumunu dikkate alarak, taraflar, kendi aralarında mal ticaretine ilişkin Anlaşma hükümlerini geliştirme yükümlülüğünü üstlenmişlerdir. İşbirliği Konseyi bu tür değişiklikler hakkında tavsiyelerde bulunabilecektir.

5.2. Miktar Kısıtlamalarının Kaldırılması

Bu konu 12. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, partner ülkeden çıkan mallar miktar kısıtlamasına tâbi olmadan Birliğe, Birlik malları ise miktar kısıtlamasına ve eş etkili önlemlere tâbi olmaksızın partner ülkeye ithal edilebilecektir. Fakat 14. maddede yer alan koruma hükmünün ve tekstil, kömür ve çelik sektörlerine ilişkin 17. ve 18. maddelerin saklı olduğu da belirtilmiştir.

5.3. Koruma Önlemleri

Anlaşmanın 14. maddesinde yer alan koruma hükmüne göre, herhangi bir ürünün ithalatının aşırı oranlarda artması ve bu artışın benzer veya doğrudan rakip ürünlerin yerli üreticilerine zarar vermesi veya zarar tehdidi oluşturması halinde, etkilenen taraf aşağıdaki şartlara uygun olarak gereken tedbirleri alabilir:

– Herhangi tedbire başvurmadan önce veya danışmalarda bulunmaksızın başvurulmuş önlemlerden derhal sonra İşbirliği Konseyi'ne gereken bilgi verilir;

– durumun düzeltilmesi için konunun İşbirliği Konseyi'ne sunulduğu tarihten itibaren 30 gün içinde taraflar anlaşmaya varamaz ise, danışma talebinde bulunan taraf ilgili ürünlerin ithalini, zararın ortadan kaldırılması veya giderilmesi için gerekli süre ve miktar kadar serbest şekilde sınırlayabilir veya diğer uygun önlemleri alabilir;

– zor durumlarda, gecikmenin telâfisi zor zarara neden olabileceği hallerde taraflar danışmalarda bulunmaksızın önlemler alabilirler, fakat bu önlem alındıktan derhal sonra danışma teklifinde bulunulmalıdır;

- bu tür önlemlere başvururken, taraflar Anlaşma'nın amacına ulaşmasına en az zarar verebilecek önlemleri tercih etmelidirler;

- bu maddenin hükümleri, taraflardan birinin *GATT*'in antidampingle ilgili VI. maddesine, VI. maddenin uygulanmasına ilişkin Anlaşma'ya, *GATT*'in VI., XVI. ve XXIII. maddelerinin Yorumu ve Uygulanmasına Dair Anlaşma'ya ve iç mevzuata uygun olarak antidamping uygulamasına ve telafi edici tedbirlere başvurmaya hiçbir şekilde engel olamaz.

Bunların dışında 16. maddede genel bir korunma hükmüne yer verilmiştir. Buna göre; kamu düzenine veya kamu güvenliğine, genel ahlaka; insan, hayvan ve bitki sağlığının korunmasına, doğal kaynakların, milli sanat hazinesinin, tarihi ve arkeolojik değerlerin veya fikri, sınai, ticari mülkiyetin korunmasına veya altın ve gümüşe ilişkin kuralların uygulanmasının haklı görüldüğü hallerde, Anlaşma, malların ithalatına, ihracatına ve transit taşımalarına yasaklar ve kısıtlamalar getirilmesini istisna etmemektedir. Fakat bu tür yasak ve kısıtlamalar, taraflar arasındaki ticarete hakların esassız olarak ihlaline veya gizli kısıtlamalara neden olmamalıdır.

5.4. Spesifik Sektörler

Anlaşmanın 17, 18 ve 19. maddelerinde bazı mallar için özel düzenlemeler getirilmiştir. 17. madde uyarınca, bu bölümde yer alan hükümler, Ortak Nomenklatürün 50-63. bölümlerinde yazılı tekstil malları ticaretine uygulanmayacaktır. Bu malların ticareti ayrı bir Anlaşma ile gerçekleştirilmektedir³⁶

Anlaşmanın 18. maddesinde AKÇT kapsamında bulunan malların ticaretine, miktar kısıtlamalarına ilişkin 12. madde hariç, bölümün diğer hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Kömür ve çelik konularında tarafların temsilcilerinden oluşan İrtibat Grubu kurulacak ve bu çerçevede düzenli olarak bilgi değişimi yapılacaktır.

Nükleer malzemelerin ticareti AAET Antlaşmasının hükümlerine uygun olarak gerçekleştirilecektir.

³⁶ "Azerbaycan" (Resmi Gazete), Bakı, 19.12.1995, s.1.

6. Ekonomik Birimlerin Faaliyeti ve Sermaye Yatırımı

6.1. Temel Prensipler

Her Üye Devlette uygulanan yasalara, şart ve kurallara uymak kaydıyla Birlik ve Üye Devletler, Birlik alanı içinde yasal olarak işe alınan partner ülke vatandaşları ile kendi vatandaşları arasında çalışma koşulları, ödüllendirme ve işten çıkarma bakımından milli zeminde bir ayırım yapılmamasını sağlayacaklardır. Partner ülke de aynı konuda teminat vermektedir (20. madde). İşbirliği Konseyi, AGİT'in Bonn Konferansının belgelerinde yazılı hükümler de dahil tarafların uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak iş adamlarının çalışma koşullarını iyileştirme yolunda çalışmalarda bulunacak ve tavsiye kararlarını kabul edecektir (21 ve 22. maddeler).

6.2. Şirketlerin Kuruluşu ve Faaliyette Bulunma Koşulları

Bu konu Anlaşmanın 23 – 29. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bunlardan 23. maddede, Birlik ve Üye Devletlerin, partner ülke şirketlerini kuruluş sırasında üçüncü bir ülke için öngörülen rejimden daha elverişsiz rejime tâbi tutmayacakları belirtilmiştir. Ayrıca, partner ülke şirketlerinin “Türev şirketlerine”³⁷, Birlik alanı içerisinde faaliyette bulunmaları için Birlik şirketlerinin tâbi olduğu rejimden daha elverişsiz olmayan bir rejim sağlanacaktır, fakat bu durumda IV no’lu Ek’de yer alan kısıtlamalar³⁸ saklı tutulmaktadır. Partner ülke şirketlerinin şubeleri için de üçüncü bir ülke şirketi şubesinin tâbi olduğundan daha elverişsiz olmayan bir rejime uygun olarak faaliyette bulunabilme güvencesi verilmiştir.

Aynı maddenin son fıkrasında Birlik şirketleri için partner ülke tarafından verilen güvenceler yer almaktadır. Bunlara göre, Birlik şirketlerinin kuruluş ve faaliyetinin, ayrıca türev şirketlerin ve şubelerin tâbi olduğu rejim, partner ülke veya üçüncü bir ülke şirketi için öngörülenden daha elverişsiz olmayacaktır. Yine bu durumda V no’lu Ek’de³⁹ yer alan kısıtlamaların saklı tutulduğu vurgulanmıştır.

³⁷ Türev Şirket – 25. maddedeki tanıma uygun olarak esas şirketin kontrolünde bulunan şirkettir.

³⁸ IV no’lu Ek’de yer alan kısıtlamalar, maden sanayii, balıkçılık, taşınmaz alımı, görsel ve işitsel yayın hizmetleri de dahil telekomünikasyon hizmetleri, mesleki hizmetler, tarım ve enformasyon alanları için öngörülmüştür.

³⁹ İlgili BDT ülkesinin, Anlaşmanın 23/4. maddesine uygun olarak, V no’lu Ek’de öngördüğü kısıtlamalar, maden sanayii de dahil doğal kaynakların kullanımı, balıkçılık, avcılık, taşınmaz malların edinilmesi, banka hizmetleri, telekomünikasyon, basın ve yayın araçları, mesleki hizmetler, tarihi bina ve eserler için getirilmiştir.

Hava, iç sular ve deniz taşımacılığında 23. madde hükümlerinin uygulanmayacağı, bununla birlikte uluslararası deniz taşımacılığı hizmetleri alanında gemicilik ajanslarının aşağıda yazılı ticari faaliyet türlerine tarafların mevzuatına uygun olarak izin verileceği belirtilmiştir (24. madde):

a) Tüketicilerle doğrudan ilişki aracılığıyla deniz taşımacılığı hizmetleri ve bununla ilgili hizmetlerin pazarlanması ve satışı;

b) karma hizmetlerin sağlanması için zorunlu olan, iç su yolları, otomobil ve demiryolu hizmetleri de dahil, iç taşımacılık hizmetlerinin kendi hesaplarına veya alıcıları adına edinilmesi ve kullanılması;

c) nakliye belgelerinin, gümrük belgelerinin veya taşınan malların menşe ve özelliklerine ait diğer belgelerin hazırlanması;

d) telekomünikasyonun hukuki eşitliği bozmayan kısıtlama koşullarına uymak kaydıyla bilgi işlem sistemleri de dahil her türlü araçla iş bilgilerinin verilmesi;

e) yerli gemicilik ajansları ile, şirket hisse senetlerinin edinilmesi ve yerli veya yabancı işçilerin işe alınmasına katılma gibi konuları da kapsayacak şekilde iş anlaşmalarının yapılması;

f) yük gemilerinin limana girmesinin veya gerekli süre içinde yüklerin kabul edilmesinin organizasyonunda şirket adına faaliyette bulunulması.

Belirtilen faaliyetlerin bunlarla sınırlı olmadığı yine aynı maddede belirtilmiştir.

Mali hizmetler alanında bir taraf makul nedenlerden doğan veya mali sistemdeki istikrarı sağlamak amacıyla zorunlu önlemleri alabilecektir. Mali hizmetlerin kapsamı ise III no'lu Ek'de⁴⁰ belirlenmiştir (26. madde). Aynı maddeye göre, Anlaşmanın herhangi bir hükmü, devlete ait özel veya gizli bir bilginin açıklanmasını ilgili taraftan talep etmek şeklinde yorumlanamaz.

Her bir tarafın kendi pazarına üçüncü ülke şirketlerinin girmesini önlemek amacıyla aldığı önlemlere Anlaşma hükümlerinin engel olmayacağı 27. maddede vurgulanmıştır.

⁴⁰ III no'lu Ek'te mali hizmetlerin kapsamına her türlü sigorta hizmetleri, mevduat, kredi, kıymetli evrak, kambiyo işlemleri de dahil banka hizmetleri ve diğer mali hizmetler alınmıştır. Merkez bankaları veya diğer devlet kuruluşları tarafından yürütülen para ve kredi politikası ile döviz kuru politikası kapsamında yapılan işlemler bunların dışında tutulmuştur.

Birlik şirketi veya partner ülke şirketi, kurulduğu ülkenin mevzuatına uymak kaydıyla, Üye Devletlerin ve partner ülkenin vatandaşlarını partner ülkede veya Birlik alanında “firma içinde nakil kuralıyla çalışan şahıs”⁴¹ konumunda olmak koşuluyla işe alabilir. Bu durumda işveren tüzel kişi olmalı ve işe alınan işçilerin oturma süresi çalışma süresini geçmemelidir (28. madde).

Taraflar, şirketlerin kuruluşu ve faaliyeti alanında Anlaşmanın imza tarihinden önceki güne kadar mevcut olan duruma oranla daha sınırlayıcı şartlar koymama konusunda gerekli çabayı göstereceklerdir (29. madde).

6.3. Birlik ve Partner Ülke Arasında Sınır Aşan Hizmetlerin Yapılması

Bu konu, Anlaşmanın 30-33. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Öncelikle hizmet sektörünü geliştirmek amacıyla taraflar arasında işbirliğinin yapılacağı ve bu konuda İşbirliği Konseyi’nin tavsiyelerde bulunacağı belirtilmiştir (30. madde). Partner ülkede piyasa ekonomisi yönünde hizmet sektörünün geliştirilmesi de işbirliği kapsamına alınmıştır (31. madde).

Taraflar ticari zeminde engelsiz olarak uluslararası deniz pazarına girme ve taşımacılık yapma prensiplerini etkili bir biçimde uygulama yükümlülüğünü üstlenmiştir (32. madde). Bu çerçevede daha önce Üye Devletlerle SSCB arasında yapılan iki taraflı anlaşmaların, yük taşımacılığına ilişkin hükümleri ve taraflar arasında uluslararası deniz taşımacılığı alanında hizmetlerin serbest edimini sınırlayabilecek her türlü idari, teknik ve diğer engeller Anlaşmanın yürürlüğe girdiği andan itibaren kaldırılmıştır.

Aynı maddede taraflardan birinin, diğerinin, hem yük, hem de yolcu taşıyan gemilerini, limanlarda sağlanan hizmetler bakımından kendi gemilerine uygulanan rejimden daha elverişsiz bir rejime tâbi tutmayacağı, aynı zamanda taraflardan birinin vatandaşları veya şirketlerinin diğer tarafın iç sularında serbest şekilde uluslararası deniz ve nehir taşımacılığı hizmetlerini yapabileceği belirtilmiştir.

Bu bölümün sonundaki 33. maddede ise, taraflar arasında taşımacılığın geliştirilmesi amacıyla, Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra oto yolları,

⁴¹ Bu statüye, 28/4-c maddesi uyarınca, herhangi bir tarafın ülkesinde bulunan şirkette çalışan ve ekonomik faaliyeti gerçekleştirme çerçevesinde geçici olarak bu şirketin diğer tarafın alanında bulunan şubesine veya türev şirketine gönderilen gerçek kişiler sokulmaktadır.

demiryolu, iç su yolları ve mümkünse hava yolları aracılığı ile taşımacılık hizmetlerinin yapılmasının şartları hakkında özel anlaşmaların yapılabileceği vurgulanmıştır.

6.4. Ekonomik Birimlerin Faaliyeti ve Sermaye Yatırımına İlişkin Genel Hükümler

Burada düzenlenen genel hükümler, incelemekte olduğumuz Ekonomik Birimlerin Faaliyeti ve Sermaye Yatırımı başlıklı kısma aittir ve 34-40. maddeleri kapsamaktadır.

Söz konusu 34. maddeye göre, bu kısımda yer alan hükümler, kamu düzeni, kamu güvenliği ve genel sağlık nedenleriyle haklı görülen kısıtlamalar dikkate alınarak uygulanacaktır. Ayrıca, söz konusu hükümler, herhangi bir tarafın resmi yetkilerinin kullanılmasıyla ilgili faaliyetlere uygulanmayacaktır.

Anlaşma hükümleri gereğince elde edilen ayrıcalıkları ortadan kaldırmamak koşuluyla, taraflar; giriş yapma, oturma, çalışma koşulları; tüzel kişilerin kurulması ve hizmetlerin sağlanması bakımından kendi kurallarını uygulayabilirler (35. madde).

Birlik veya partner ülke şirketleri, bu kısmın II., III. ve IV. bölümlerinde düzenlenen ayrıcalıklardan yararlanacaklardır (36. madde).

Hizmetler alanında taraflardan birinin diğerine sağlayacağı rejim, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) kapsamında öngörülen rejimden daha elverişsiz olmayacaktır. Ayrıca Birliğin ve partner ülkenin ekonomik entegrasyon anlaşmaları çerçevesinde uyguladıkları rejim, GATS'ın ekonomik birleşmelerle ilgili V. maddesi uyarınca dikkate alınmayacaktır (37-38. maddeler).

Bu kısımdaki hükümler uyarınca, en çok kayırlan ülke kuralı, tarafların çifte vergilendirme veya diğer vergi sorunlarını önlemek amacıyla yapacakları anlaşmalar çerçevesinde sağlanacak ayrıcalıklara uygulanamaz. Aynı şekilde, bu hükümler, tarafların uluslararası anlaşmalara veya mali mevzuata uymak kaydıyla vergilerin ödenilmesi veya vergilerden kaçınmanın önlenmesi konularında uygulayacakları tedbirlere engel olamaz. Ayrıca, söz konusu hükümler, tarafların mali mevzuatı gereğince benzer durumda olmayan vergi yükümlülükleri arasında bunların oturdukları yeri de dikkate alarak farklı muamele yapmalarına engel olacak şekilde yorumlanamaz (39. madde).

Bu bölümün sonunda yer alan 40. madde ise, 28. maddede belirtilen işe alınma kavramının kapsamını belirlemektedir. Buna göre II. III. ve IV. bölümlerin hiçbir hükmü aşağıdaki yetkilerin verildiği anlamına gelmez:

– Üye Devletlerin veya partner ülke vatandaşlarının partner ülkeye veya Birlik alanına hukuken geçerli giriş yapması veya orada herhangi bir sıfatla, özellikle şirkette pay sahibi veya ortak sıfatıyla veya işler müdiri veya hizmet alıcısı sıfatıyla kalması;

– Partner ülkenin Birlik alanındaki türev şirketlerinin veya şirket şubelerinin partner ülke vatandaşlarını işe alması;

– Üye Devletlerin partner ülkedeki türev şirketlerinin veya şirket şubelerinin Birlik vatandaşlarını işe alması;

– Birlik alanındaki partner ülke şirketlerine partner ülke vatandaşlarının, partner ülkedeki Birlik şirketlerine Birlik vatandaşlarının geçici iş akitleri ile çalışmaya gönderilmesi.

6.5. Cari Ödemeler ve Sermaye Hareketleri

Bu konu Anlaşmanın 41. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddenin birinci fıkrasına göre; taraflar, Anlaşma hükümlerine uygun olarak, Birlik ve partner ülke kişileri arasında malların, hizmetlerin veya gerçek kişilerin dolaşımı ile ilgili cari ödemeleri serbest dönüşlü para birimiyle yapma yükümlülüğünü üstlenmiştir.

Aynı maddenin 2, 3, 4 ve 5. fıkralarında aşağıdaki hususlara yer verilmiştir; doğrudan yönlendirilen ve kabul eden ülkenin yasaları uyarınca şirketlerde oluşan sermayeler ve II. bölümün hükümlerine uygun olarak yatırılan sermayeler, bu sermayelerin iptali, iadesi ve bunlardan elde olunan gelir, sermayenin serbest dolaşımını sağlayacaktır (md. 41/2). Bu hüküm, partner ülkenin kendi kişilerine yurt dışında doğrudan sermaye yatırımı konusunda kısıtlamalar uygulamasına engel değildir. Söz konusu kısıtlamalar Birlik şirketlerinin türev şirketlerine veya şubelerine uygulanmazlar. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra taraflar, ilgili para, vergi ve maliye faktörlerini dikkate alarak söz konusu kısıtlamaları yeniden gözden geçireceklerdir (md. 41/3). İkinci fıkra hükümleri saklı kalmak kaydıyla, Anlaşma yürürlüğe girdiği andan itibaren taraflar, döviz değişimi, sermaye hareketi ve bununla bağlı cari ödemeler konularında Birlik ve partner ülke kişileri arasında yeni kısıtlamalar getirmeyecekler ve mevcut durumu ağırlaştırmayacaklardır (md. 41/4). Taraflar, ikinci fıkranın dışında kalan sermaye hareketi biçimlerini

kolaylaştırmak ve Anlaşmanın hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kendi aralarında görüşmelerde bulunacaklardır (md. 41/5).

Söz konusu 41. maddenin son fıkrasında korunma hükmüne yer verilmiştir. Buna göre, birinci ve ikinci fıkra hükümleri saklı kalmak kaydıyla istisnai durumlarda, Birlik ve partner ülke arasında sermaye hareketi, bir tarafın döviz kuru veya para-kredi politikasını gerçekleştirmesi açısından ciddi zorluklara neden olursa veya zorluk çıkarma tehdidi oluştursa, taraflar altı ayı geçmeyen bir süre için zorunlu koruma önlemlerini alabilirler (md. 41/7).

6.6. Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyetin Korunması

Bu konu 42. maddede düzenlenmiştir. Maddenin ilk fıkrasında, Birlik alanında mevcut olan koruma düzeyini sağlamak amacıyla, partner ülkenin, Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra beş yıl içinde, II no'lu Ek'e uygun olarak fikri, sınai ve ticari hakların korunmasını iyileştireceği belirtilmiştir. Maddenin atıfta bulunduğu II no'lu Ek'de öncelikle aşağıdaki uluslararası anlaşmalara yer verilmiştir:

- Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına Dair Bern Sözleşmesi (Paris Senedi, 1971);
- İcracı Sanatçıların ve Radyo Kurumlarının Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (Roma, 1961);
- Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşmasının Protokolü (Madrid, 1989);
- Marka Tescilinde Mal ve Hizmetlerin Uluslararası Sınıflandırılmasına İlişkin Nice Anlaşması (Cenevre, 1977);
- Mikroorganizmaların Uluslararası Saklanması İlişkin Budapeşte Anlaşması (1977);
- Yeni Tür Bitkilerin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (Cenevre Senedi, 1991).

Söz konusu 42. maddenin 2. fıkrasına göre, Anlaşma yürürlüğe girdikten beş yıl sonra partner ülke, özellikle yukarıda belirtilen anlaşmalar da dahil, fikri, sınai, ticari mülkiyetin korunması alanında Üye Devletlerin veya de facto üyeliğe kabul edilen devletlerin taraf olduğu çok taraflı

anlaşmalara katılacaktır. II no'lu Ek uyarınca bu konuda İşbirliği Konseyi tavsiyelerde bulunabilecektir. Ayrıca aşağıdaki anlaşmaların önemi özel olarak vurgulanmıştır:

- Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi (1967);
- Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşması (1967);
- Patent İşbirliği Antlaşması (Washington, 1970).

Görüldüğü üzere, bu alanda özellikle uluslararası tescile ilişkin anlaşmalara⁴² ağırlık verilmektedir.

Yine II no'lu Ek'de, Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, partner ülkenin Birlik şirketlerine veya vatandaşlarına fikri, sınai, ticari mülkiyetin tanınması ve korunması alanında üçüncü ülkelere uygulanan rejimden daha elverişsiz olmayan bir rejimi uygulayacağı, fakat eski SSCB ülkelerine tanınan ayrıcalıkların saklı tutulduğu belirtilmiştir.

7. Mevzuat Alanında İşbirliği

Bu konuyla ilgili hükümler 43. maddede toplanmıştır. Getirilen düzenleme aşağıda özetlenmektedir.

Partner ülkede yürürlükte bulunan ve gelecekte yürürlüğe girecek olan mevzuatın Birlik mevzuatına uyumu, taraflar arasında ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesinin önemli bir şartıdır. Partner ülke kendi mevzuatını Birlik mevzuatına tedricen uyumlaştırma konusunda çaba gösterecektir.

Mevzuat uyumu süreci özellikle şu alanları kapsayacaktır: Gümrük kanunu; şirketler hakkında kanun; bankalar kanunu; şirket muhasebesi ve vergilendirme; fikri mülkiyet; işçilerin korunması; mali hizmetler; rekabet kuralları; devlet ticareti; insan, hayvan ve bitki sağlığının korunması; çevrenin korunması ve doğal kaynakların kullanılması; tüketici haklarının korunması; dolaylı vergiler; teknik norm ve standartlar; nükleer enerji; taşımacılık.

Bu tedbirlerin gerçekleştirilmesi için Birlik partner ülkeye teknik yardımda bulunacaktır. Yapılacak yardımın kapsamına uzmanların değişimi,

⁴² Uğur YALÇINER, Sınai Mülkiyetin Korunması Ders Notları, TPE, Ankara, 1999, s.1.

ilgili mevzuata ait bilginin sağlanması, seminer ve eğitim faaliyetleri, mevzuatın tercümesine yardım gibi hususlar dahil edilmiştir.

Taraflar arasındaki ticaretin olumsuz olarak etkilendiği durumlarda, onlar rekabete ilişkin kuralların uygulanması alanında birlikte çözüm bulmaya çalışacaktır.

8. Ekonomik İşbirliği

Bu kısım çeşitli alanlarda işbirliğini düzenleyen 26 bölümden oluşmaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi, bazı konularda işbirliğini öngören bölümlerin ekonomik işbirliği başlıklı kısımda değil de, ayrı olarak ele alınması daha isabetli olurdu. Fakat Anlaşmanın sistematığını bozmadan, incelememizi mevcut sıralamaya göre devam ettiriyoruz. Ekonomik işbirliği konusunda temel ilkeler 44. maddede yer almıştır. Buna göre, Birlik ve partner ülke arasında, ekonomik reform ve kalkınma sürecine ve partner ülkenin uzun vadeli gelişmesine yardımcı olmaya yönelik bir ekonomik işbirliği kurulmaktadır. Bu işbirliği mevcut ekonomik ilişkileri her iki tarafın çıkarına uygun şekilde güçlendirecektir (md. 44/1).

Partner ülkede ekonomik ve ticari sistemlerin yeniden kurulması ve sosyo-ekonomik reformların gerçekleştirilmesi için uzun vadeli ve dengeli sosyal kalkınmanın gerekleri esas alınarak siyasi program ve diğer tedbirler hazırlanacak ve çevre konuları da buraya dahil edilecektir (md. 44/2).

Bu amaçla işbirliği; özellikle ekonomik ve sosyal gelişme, insan kaynaklarının gelişimi, işletmelere destek (özelleştirme, sermaye yatırımı ve mali hizmetlerin gelişimi de dahil), tarım ve gıda sanayii, enerji, taşımacılık, turizm, çevrenin korunması, bölgesel işbirliği ve para politikası üzerinde yoğunlaşacaktır (md. 44/3).

Birliğin partner ülkeye yönelik teknik yardım programı kapsamındaki mekanizmalar ve yeni bağımsız devletlere ilişkin Konsey düzenlemeleri dikkate alınarak, Anlaşmada öngörülen ekonomik işbirliğine ve işbirliğinin diğer biçimlerine Birlik tarafından teknik yardım sağlanacaktır (md. 44/5-son).

Ekonomik işbirliğinin yapılacağı alanlar aşağıdaki gibi belirlenmiştir (md.46-70):

- 8.1. Mal ve Hizmet Ticareti Alanında İşbirliği
- 8.2. Ortak Üretim
- 8.3. İnşaat
- 8.4. Sermaye Yatırımının Teşvik Edilmesi ve Korunması

- 8.5. Hükümet Alımları
- 8.6. Standardizasyon Alanında İşbirliği
- 8.7. Maden ve Hammadde Sanayii
- 8.8. Bilim ve Teknoloji Alanında İşbirliği
- 8.9. Eğitim ve Mesleki Hazırlık
- 8.10. Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayiler
- 8.11. Enerji
- 8.12. Çevre
- 8.13. Ulaşım
- 8.14. İletişim
- 8.15. Finansal Hizmetler
- 8.16. İşletmelerin Yeniden Yapılandırılması ve Özelleştirilmesi
- 8.17. Bölgesel Kalkınma
- 8.18. Sosyal Alanda İşbirliği
- 8.19. Turizm
- 8.20. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- 8.21. Bilgi Değişimi
- 8.22. Tüketici Haklarının Korunması
- 8.23. Gümrük
- 8.24. İstatistik Alanında İşbirliği
- 8.25. Ekonomi
- 8.26. Para Politikası

9. Demokrasi ve İnsan Haklarına Dair Konularda İşbirliği

Dibacede Anlaşmanın hedefleri arasında yer verilen demokrasi ve insan haklarına saygı konularında işbirliği 71. maddede düzenlenmiştir. Buna göre;

Taraflar, uluslararası hukuk ve AGİT'in prensiplerine uygun olarak hukukun üstünlüğünün sağlanması ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması için gerekli konular da dahil olmak üzere, demokratik kurumların oluşturulması ve güçlendirilmesine dair bütün konularda işbirliği yapacaktır.

Bu işbirliği, öncelikle, ilgili mevzuatın ve kuralların hazırlanmasına; söz konusu mevzuatın uygulanmasına; yargı sisteminin faaliyetine; adli konularda devletin rolü ve seçim sisteminin çalışmasına yardımcı olan teknik yardım programları şeklinde gerçekleştirilecektir. Gerektiği takdirde buraya kadro eğitimi de dahil edilebilecektir. Taraflar, kendi devlet, bölgesel

otoriteler ve mahkeme organları, parlamento üyeleri ve hükümet dışı kuruluşları (NGO) arasında ilişkilerin kurulmasına ve değişimlerin yapılmasına yardımcı olacaktır.

10. Yasadışı Faaliyet ve Yasadışı Göçün Önlenmesi Alanında İşbirliği

Taraflar, aşağıda belirtilen yasadışı faaliyetleri önlemek amacıyla işbirliğinde bulunacaktır (md. 72):

- Ekonomi alanında organize suçlar da dahil olmak üzere yasadışı faaliyetler;
- sanayi atıkları da dahil olmak üzere çeşitli mallara ilişkin yasadışı sözleşmeler;
- sahtecilik.

Bu konulardaki işbirliği karşılıklı danışmalar ve ortak faaliyetler şeklinde gerçekleştirilecektir. Teknik ve idari yardım kapsamına aşağıdaki alanlar da dahil edilmiştir:

- Yasadışı faaliyetin önlenmesi alanında ulusal mevzuatın hazırlanması;
- bilgi merkezlerinin oluşturulması;
- yasadışı faaliyetin önlenmesi ile uğraşan kurum çalışmalarının etkililiğinin artırılması;
- kadronun eğitilmesi ve araştırma altyapısının geliştirilmesi;
- yasadışı faaliyetin önlenmesi alanında karşılıklı olarak uygun görülen tedbirlerin alınması.

Temel ilkeleri 72. maddede düzenlenen VIII. kısım, aşağıda incelenecek olan üç ayrı bölümü de içermektedir.

10.1. Para Aklama

Taraflar, genel olarak suç oluşturan eylemler, özellikle de uyuşturucu maddelerle ilgili suçlar sonucunda elde edilen paraların aklanmasında kendi

maliye sistemlerinin kullanılmasını önlemek için çaba gösterme ve işbirliğinde bulunmanın zorunlu olduğu konusunda mutabakata varmışlardır (md. 73/1).

Bu işbirliğine, kara paranın aklanmasına karşı Birlik ve uluslararası forumlar tarafından kabul edilen standartlara eş düzeyde standartların oluşturulması amacıyla idari ve teknik yardım da dahil edilmiştir (md. 73/2).

10.2. Uyuşturucu Maddeler

Taraflar kendi yetkileri çerçevesinde, uyuşturan ve psikolojik değişikliğe neden olan maddelerin yasa dışı üretimi, tedariki ve gönderilmesi ile mücadele etmek için yürütülen önlem ve politikaların geliştirilmesi ve etkililiğinin artırılması, ayrıca uyuşturucu madde gibi kullanılabilen kimyasal maddeler de dahil olmak üzere, uyuşturucu madde kullanımının önlenmesi ve azaltılması konularında işbirliği yapacaktır. Bu alanda işbirliği, taraflar arasında uyuşturucu maddelerin kullanımı ile ilgili çeşitli alanlarda gerekli önlemleri uygulamak için karşılıklı danışmalar ve sıkı ilişkilerin kurulması zemininde gerçekleştirilecektir (md. 74).

10.3. Yasadışı Göç

Avrupa Birliği'ne Üye Devletler ve partner ülke yasa dışı göçün önlenmesi ve izlenmesi için işbirliği konusunda mutabakata varmışlardır (md. 75/1). Bu amaçla:

- Partner ülke, herhangi bir Üye Devletin alanında yasa dışı durumda bulunan herhangi bir vatandaşı bu devletin talebi ile ve ilave resmiyet aramadan kabul edecektir.
- Her Üye Devlet, partner ülkede yasa dışı durumda bulunan herhangi bir vatandaşı ikincinin talebi üzerine ve ilave resmiyet aramadan kabul edecektir.

Bu amaç doğrultusunda, Üye Devletler ve partner ülke kendi vatandaşlarına bunların kimliğini belirten gerekli belgeleri sağlayacaktır.

Partner ülke, talep üzerine, Üye Devletlerle tekrar geçiş hakkında özel yükümlülükleri, ayrıca partner ülkeden herhangi bir Üye Devletin alanına giriş yapmış veya herhangi bir Üye Devletin ülkesinden partner ülkeye giriş yapmış diğer devlet vatandaşları veya vatandaşlığı bulunmayan şahısların

tekrar geçiş konularını düzenleyen iki taraflı anlaşmalar yapacaktır (md. 75/2).

İşbirliği Konseyi, yasa dışı göçün önlenmesi ve izlenmesi için diğer ortak çabaların gösterilmesi konularını da gözden geçirecektir (md. 75/3).

11. Kültürel İşbirliği

Bu konu 76. maddede düzenlenmiştir. Söz konusu madde uyarınca, taraflar kültürel işbirliğini geliştirme, teşvik etme ve buna yardımcı olma yükümlülüğünü üstlenmiştir. Birlik, çeşitli kültürel işbirliği programlarına partner ülkenin dahil edilmesi için gerekli çabayı gösterecektir.

İşbirliği şu alanları kapsayacaktır:

- Anıt ve tarihi yerlerin (mimari ve tarihi değeri olan) korunması ve muhafazası alanında bilgi ve tecrübe değişimi;
- kültür alanında çalışanların değişimi ve eğitim faaliyetleri.

12. Teknik Yardım Alanında Mali İşbirliği

Bu kısımda yer alan hükümler 77, 78, 79 ve 80. maddelerde düzenlenmiştir. Bunlardan 77. maddeye göre, Anlaşmanın amaçlarına ulaşmak için ve 78-80. maddelere uygun olarak partner ülke, teknik yardım çerçevesinde Birliğin geçici mali desteğinden maddi yardım şeklinde yararlanacaktır. Bu yardım, partner ülkede ekonomik değişiklikleri hızlandırmak amacını taşımaktadır.

Söz konusu mali yardım, ilgili Konsey Tüzüğü'nün belirlemiş olduğu TACIS Programı⁴³ çerçevesinde gerçekleştirilecektir (md. 78).

Birliğin mali yardım alanları ve amaçları, öncelik sırasını belirten programda saptanacak ve bu program, partner ülkenin ihtiyacı, sektör bazında harcama hacmi ve reformların gelişmesi dikkate alınarak taraflar arasında onaylanacaktır. Taraflar bu konuda İşbirliği Konseyi'ne bilgi vermelidir (md. 79).

Elde edilen katkıları optimal şekilde kullanmak amacıyla taraflar, Birliğin teknik yardımının, diğer kaynaklardan; Üye Devletlerden, diğer

⁴³ TACIS Programına ilişkin konular TACIS Programı başlığı altında incelenmiştir.

ülkelerden, *IBRD* ve *EBRD* gibi uluslararası kuruluşlardan gelen yardımla sıkı bir irtibat içinde kullanılmasını sağlayacaktır (md. 80).

13. Kurumsal, Genel ve Son Hükümler

Anlaşmanın son kısmında yer alan hükümler 81-105. maddeler arasında düzenlenmiştir. Bu hükümler aşağıdaki başlıklar halinde incelenebilir.

13.1. Kurumsal Hükümler

Anlaşmanın 81-88. maddeleri arasında Anlaşmanın yürütülmesini üstlenen organlar düzenlenmiştir:

1. İşbirliği Konseyi;
2. İşbirliği Komitesi;
3. Parlamento İşbirliği Komitesi;
4. İşbirliği Konseyi tarafından kurulan özel komite ve organlar.

13.1.1. İşbirliği Konseyi

İşbirliği Konseyi'nin görevi, Anlaşmanın uygulanmasını izlemek ve Anlaşma çerçevesinde ortaya çıkan başlıca konuları ve diğer ikili veya Anlaşmanın amaçlarına ulaşmak bakımından karşılıklı menfaate dayanan uluslararası konuları incelemektir. Konsey, ayrıca tarafların mutabakatı ile tavsiyelerde bulunabilecektir (md. 81).

İşbirliği Konseyi, yılda bir kere bakanlar düzeyinde toplanır. Konsey, bir taraftan Avrupa Birliği Konseyi ve Komisyon üyelerinden, diğer taraftan partner ülke Hükümeti üyelerinden oluşmaktadır (md. 82/1).

İşbirliği Konseyi kendi usul kurallarını saptayacaktır (md. 82/2).

Konsey'e sırasıyla Birliğin temsilcisi ve partner ülke Hükümeti üyesi başkanlık yapacaktır (md. 82/3).

Anlaşmanın *GATT/DTÖ*'ne ilişkin maddeleriyle ilgili ortaya çıkabilecek sorunların incelenmesi sırasında İşbirliği Konseyi, DTÖ

üyelerinin *GATT/DTÖ* Anlaşması Maddelerinin Yorumuna İlişkin Mutabakat Metnini geniş ölçüde dikkate alacaktır (md. 85).

Bunların haricinde, 92. maddeye göre, taraflardan her biri Anlaşmanın uygulanması veya yorumlanmasına ilişkin uyuşmazlığı çözmek için İşbirliği Konseyi'ne başvurabilir (md. 92/1).

İşbirliği Konseyi uyuşmazlığı çözmek için tavsiyelerde bulunacaktır (md. 92/2). Bu yolla uyuşmazlığın giderilmesi mümkün olmadığı hallerde, her bir tarafın diğer tarafa bir arabulucunun tayin edildiği konusunda bilgi vermesi, diğer tarafın ise iki ay içinde ikinci arabulucuyu tayin etmesi gerekmektedir (Bu usulün amaçları için Birlik ve Üye Devletler uyuşmazlığın taraflarından biri kabul edilir). İşbirliği Konseyi ise üçüncü arabulucuyu tayin edecektir. Arabulucuların tavsiye kararları çoğunluk oyu ile alınmalıdır. Bu tavsiye kararları taraflar için bağlayıcı değildir (md. 92/3).

İşbirliği Konseyi uyuşmazlıkları çözmek için kurallar koyma yetkisine de sahiptir (md. 92/4).

13.1.2. İşbirliği Komitesi

İşbirliği Komitesi, bir taraftan Avrupa Birliği Konseyi ve Komisyonu üyelerinden, diğer taraftan partner ülke hükümeti temsilcilerinden oluşacaktır (temsilciler kıdemli kamu görevlileri düzeyinde bulunacaktır). İşbirliği Komitesine sırasıyla Birlik ve partner ülke başkanlık yapacaktır (md. 83/1).

Komite, İşbirliği Konseyi'ne görevlerini yerine getirme konusunda yardımcı olacaktır. İşbirliği Konseyi, kendi usul kuralları içinde İşbirliği Komitesi'nin görevlerini belirleyecektir; buraya, İşbirliği Konseyi toplantıları için hazırlık çalışmalarının yürütülmesi ve Komite'nin faaliyette bulunma kuralları da dahildir.

İşbirliği Konseyi yetkilerinden bazılarını, Konsey toplantılarının sürekliliğini sağlayacak olan İşbirliği Komitesine devredebilir (md. 83/2).

13.1.3. Parlamento İşbirliği Komitesi

Parlamento İşbirliği Komitesi, partner ülke Parlamentosu üyeleri ile Avrupa Parlamentosu üyelerinin toplanıp görüş alışverişinde bulunacakları

bir forum olacaktır. Komite, kendisinin belirleyeceği sürelerde toplanacaktır (md. 86).

Parlamento İşbirliği Komitesi, Avrupa Parlamentosu üyeleri ve partner ülke Parlamentosu üyelerinden oluşacaktır (md. 87/1).

Parlamento İşbirliği Komitesi, kendi usul kurallarını belirleyecektir (md. 87/2).

Parlamento İşbirliği Komitesi'ne, usul kuralları çerçevesinde ortaya konulan hükümlere uygun olarak dönüşümlü şekilde Avrupa Parlamentosu ve partner ülke Parlamentosu tarafından başkanlık edilecektir (md. 87/3).

Parlamento İşbirliği Komitesi, İşbirliği Konseyi'nden Anlaşmanın uygulanmasına ilişkin bilgi almak ve Konsey tavsiyelerinden haberdar olmak hakkına sahiptir. Parlamento İşbirliği Komitesinin, İşbirliği Konseyi'ne tavsiyelerde bulunma yetkisi de vardır (md. 88).

13.1.4. İşbirliği Konseyi Tarafından Kurulan Özel Komite ve Organlar

İşbirliği Konseyi, görevlerinin yürütülmesinde kendisine yardımcı olmak amacıyla özel komite veya organların kurulmasına karar verebilir. İşbirliği Konseyi, bu tür komite veya organların nasıl teşekkül edeceklerini, yetkilerini ve çalışma usullerini belirleyecektir (md. 84).

13.2. Genel Hükümler

Buradaki genel hükümler aşağıdaki alt başlıklar halinde incelenebilir.

13.2.1. Hakların Korunması

Bu Anlaşma kapsamında, taraflardan her biri, diğerinin gerçek ve tüzel kişilerinin hiçbir ayrımcılığa tâbi olmaksızın, serbest şekilde tarafların yetkili mahkemelerinde ve idari organlarında, fikri, sınai ve ticari mülkiyet hakları da dahil olmak üzere, kendi haklarını savunmasını sağlama yükümlülüğünü üstlenmiştir (md. 89/1).

Kendi yetkileri çerçevesinde taraflar (md. 89/2);

- Birliğin ve partner ülkenin ekonomik birimlerinin yaptığı ticaret ve işbirliği sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü için tahkime başvurulmasını kabul etmektedir;

- uyuşmazlık için tahkime başvurulduğunda, uyuşmazlık taraflarından her birinin kendi hakemini tayin edeceği ve başkanlık yapacak hakemin veya tek hakemin üçüncü ülke vatandaşı olacağı hususunda anlaşmıştır;

- karşılıklı anlaşma temelinde sözleşmelere uygulanacak hukukun seçiminde kendi ekonomik birimlerine tavsiyelerde bulunabilecektir;

- BM'nin Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu'nun (*UNCITRAL*) hazırlamış olduğu tahkim kurallarının uygulanmasını ve 10 Haziran 1958 tarihinde *New-York*'da kabul edilmiş Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine Dair Sözleşmeye taraf olan devletlerin hakem mahkemesinde uyuşmazlığa bakılmasını kabul etmektedir.

13.2.2. Ayrımcılığın Önlenmesi

Anlaşmanın 91. maddesi genel olarak ayrımcılığın önlenmesine ilişkindir. Buna göre, Anlaşma'nın kapsadığı alanlarda ve herhangi özel bir hükmü ihlal etmeksizin (md. 91/1);

- Partner ülkenin Birliğe ilişkin uyguladığı tedbirler, Üye Devletler arasında, bunların vatandaşları, şirketleri veya firmaları arasında herhangi bir ayrımcılığa neden olmamalıdır,

- Birliğin partner ülkeye ilişkin uyguladığı tedbirler, partner ülke vatandaşları, şirketleri veya firmaları arasında herhangi bir ayrımcılığın yapılması sonucunu doğurmamalıdır.

Fakat bu hüküm, bulundukları yerde benzer durumda olmayan vergi yükümlülerine kendi mali mevzuatını uygulama konusunda tarafların haklarına engel olamaz (md. 91/2).

Anlaşmanın 94. maddesi uyarınca, Anlaşma kapsamında partner ülkeye tanınan rejim, Üye Devletlerin birbirine tanıdığı rejimden hiç bir şekilde daha elverişli olamaz.

13.2.3. Korunma Hükümü

Anlaşmanın 90. maddesine göre, bu Anlaşmada yer alan hiçbir hüküm, tarafların aşağıdaki önlemleri almasına engel değildir:

- a) Bir tarafın güvenliğine ilişkin temel çıkarları ile bağdaşmayan bilginin yayılmasını önlemek için gerekli görülen önlemler;
- b) üretime ait veya silah, askeri mühimmat veya askeri amaçlı ticarete, yahut araştırma, inceleme veya savunma amaçlı üretime dair önlemler; bu tür önlemlerin askeri amaçlar dışında kalan mallara ilişkin rekabet kurallarını ihlal etmemesi gerekir;
- c) güvenlik için temel alınan kamu düzeninin bozulduğu, savaş veya uluslararası sorunların ciddi boyutlara ulaştığı ve savaş tehlikesinin olduğu durumlarda, yahut barış ve uluslararası güvenliği korumak için üstlenilmiş bulunan yükümlülükleri yerine getirmek amacıyla alınan önlemler;
- d) çifte amaca tahsis edilen sanayi ürünlerinin ve teknolojinin izlenmesi konusunda uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli görülen önlemler.

13.2.4. Terimlerin Anlamı

Anlaşmanın 95-96. maddeleri bazı konulara açıklık getirmektedir. Bunlara göre; Anlaşmanın amaçları için “taraflar” terimi, bir taraftan partner ülkeyi, diğer taraftan (Birliğin ve Üye Devletlerin yetkilerine uygun olarak) Birliği veya Üye Devletleri, yahut Birlik ve Üye Devletleri kastetmektedir (md. 95). Anlaşmanın kapsadığı konular, Avrupa Enerji Beyannamesine Dair Anlaşma ve buna ek Protokoller tarafından düzenlenecektir; söz konusu Anlaşma ve Protokoller yürürlüğe girdikten sonra, belirtilen konulara, bu Anlaşma ve Protokollerde öngörüldüğü derecede uygulanacaktır (md. 96).

13.2.5. Anlaşmanın Süresi

Anlaşmanın süresi 97. maddede düzenlenmiştir; Anlaşma 10 (on) yıllık süre için yapılmıştır. Bu süre sona erdikten sonra otomatikman birer yıl uzayacaktır. Anlaşma süresi sona ermeden 6 (altı) ay önce bir taraf, diğer tarafa yazılı bildirim göndererek Anlaşmayı feshedebilecektir.

13.2.6. Anlaşmanın Uygulanması

Anlaşmanın 93. maddesine göre, taraflar, ilgili kanallar aracılığıyla ve bir tarafın talebi ile Anlaşma'nın yorum ve uygulanmasına ve taraflar arasında önem arz eden diğer alanlara dair konuları görüşmek için derhal danışmalarda bulunacaklardır. Bu hüküm, daha önce incelediğimiz 14. ve 92. maddeleri hiçbir şekilde etkilemeyecektir (md. 93/2).

Anlaşmanın 98. maddesi uyarınca, taraflar Anlaşma'dan doğan yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli olan her türlü genel ve özel tedbirleri alacak, ayrıca Anlaşma'da saptanan amaçlara ulaşılmasını izleyecektir (md. 98/1).

Taraflardan biri, diğer tarafın Anlaşma'dan doğan yükümlülüğünü yerine getirmediği kanaatine varırsa, uygun önlemler alabilir. Bu taraf, ertelenmesi mümkün olmayan özel durumlar dışında, önlemi almadan önce konunun tam olarak incelenmesi ve soruna tarafların kabul edeceği tarzda çözüm bulunması için gerekli bilgiyi İşbirliği Konseyi'ne sunacaktır (md. 98/2).

Bu tür önlemlere başvurulurken, Anlaşma'nın uygulanmasını en az etkileyen önlemlere öncelik tanınacaktır. Diğer tarafın talebi üzerine bu tür önlemler hakkında İşbirliği Konseyi'ne derhal haber verilmelidir (md. 98/2-son).

Anlaşma'nın uygulanma alanı ise 101. maddede düzenlenmiştir. Buna göre, Anlaşma bir taraftan Avrupa Topluluğunu, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu kuran Antlaşmaların, bu Antlaşmalarda öngörülen şartlarla birlikte uygulandığı alanlarda, diğer taraftan partner ülke alanında uygulanacaktır.

13.3. Son Hükümler

Son hükümler bölümündeki konular 99, 102, 103, 104 ve 105. maddelerde düzenlenmiştir.

Bunlardan 99. maddeye göre, I, II, III, IV ve V no'lu Ekler, Protokol ile birlikte Anlaşmanın ayrılmaz parçalarını oluşturmaktadır⁴⁴.

⁴⁴ Bu Ekler ve Protokol hükümleri, Anlaşmanın ilgili maddeleri incelenirken anlatılmıştır.

Anlaşmanın 102. maddesi uyarınca Avrupa Birliği Konseyi'nin Genel Sekreteri bu Anlaşma'nın tevdi makamıdır (depoziteridir). Birliğin resmi dillerinde (Danimarkaca, Hollandaca, İngilizce, Fince, Fransızca, Almanca, Yunanca, İtalyanca, Portekizce, İspanyolca, İsveççe) ve partner ülke dilinde düzenlenen ve aynı anlamı ifade eden Anlaşma metninin orijinali saklanılmak üzere Avrupa Birliği Genel Sekreteri'ne verilmiştir (md. 103).

Anlaşma, tarafların onay işlemlerini tamamladıkları hakkında AB Konseyi Genel Sekreteri'ne gönderecekleri son bildirimin alındığı tarihi izleyen ikinci ayın birinci günü yürürlüğe girecektir (md. 104/2).

Anlaşma yürürlüğe girdikten sonra, Birlik ve partner ülke arasındaki ilişkiler açısından, AET, AAET ve SSCB arasında yapılan 18 Aralık 1989 tarihli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'nın yerine geçecektir (md. 104/3).

Anlaşma'nın sonuncu maddesi olan 105. madde Ara Anlaşma konusunu düzenlemiştir. Buna göre, Anlaşma'nın yürürlüğe girmesi için gerekli prosedür tamamlanmadan önce, Anlaşma'nın belirli bölümleri Birlik ve partner ülke arasında yapılacak olan Ara Anlaşma uyarınca yürürlüğe konulursa, "Anlaşma'nın yürürlüğe girme tarihi" ibaresi Ara Anlaşma'nın yürürlüğe girme tarihini ifade edecektir.

SONUÇ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla meydana gelen değişiklikler doğrultusunda "Birleşik Avrupa" fikri de yeni sınırlarına ulaşmış, Avrupa Birliği ve Doğu bloku ülkeleri arasında uzun süreden sonra yeni bir yakınlaşma doğmuştur. Avrupa bütünleşmesinin temelinde duran AB, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini genişleme kapsamına alırken, eski SSCB devletlerinde başlatılan köklü reform hareketlerine de destek vermiştir. Esasen demokrasi ilkelerinin benimsenmesini ve merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişi hedefleyen bu reform hareketlerine, 1991 yılından itibaren uygulamaya konan TACIS Programı çerçevesinde büyük ölçüde teknik ve mali yardım sağlanmıştır. İlişkilerin odak noktasını ise Partnerlik ve İşbirliği Anlaşmaları oluşturmuştur.

BDT ülkeleri-Avrupa Birliği ilişkilerinin hukuki çerçevesini çizen Partnerlik ve İşbirliği Anlaşması ile taraflar arasında; siyasi diyalog, mal ticareti, ekonomik birimlerin faaliyeti ve sermaye yatırımı, mevzuat alanında işbirliği, ekonomik işbirliği, demokrasi ve insan haklarına dair konularda işbirliği, yasa dışı faaliyetin ve yasa dışı göçün önlenmesi alanında işbirliği, kültürel işbirliği ve mali işbirliği konularına ilişkin düzenlemeler

getirilmiştir. Anlaşmanın yürütülmesi için İşbirliği Konseyi ve diğer organlar oluşturulmuş, Anlaşma hükümlerinin uygulanması amacıyla *TACIS* Programı projelerinin mali araç olarak kullanılacağı öngörülmüştür.

Bazı BDT ülkelerinin Avrupa'ya entegre olma çabalarını, AB'nin ise enerji ve ulaştırma alanındaki çıkarlarını dikkate alarak, ayrıca bölgede politik ve ekonomik istikrarın oluşması ve bölgesel bütünleşme hareketlerinin genişletilmesi amacıyla işbirliğinin geliştirilmesinin taraflar için yararlı olacağını göz önünde bulundurarak, ilişkilerin perspektifi konusunda iyimser değerlendirmeler yapılabilir. Bununla birlikte, partnerlik ilişkisinin daha ileri aşamalara götürülmesi yolunda, çeşitli engellerin yanı sıra, AB'nin ihtiyatlı yaklaşımı da yer almaktadır. İlişkilerin bundan sonraki gelişimi, Anlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ve en önemlisi tarafların gerekli isteği ve kararlılığı göstermesine bağlı olacaktır.

BDT ülkelerinin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin hukuki çerçevesinin ayrıntılı bir incelemesinden çıkacak sonuç, söz konusu ilişkilerin, bölgenin geleceği açısından ve XXI. yüzyılda Avrupa entegrasyonuna yeni bir ivmenin kazandırılması bakımından önemli özellikler taşıdığı ve Avrupa Topluluklarının yaptığı Anlaşma türlerine Partnerlik ve İşbirliği Anlaşması adı ile yeni bir ön-ortaklık Anlaşmasının eklendiğinin saptanmasıdır.

EKLER :**TABLO 1*. TACIS PROGRAMI KAPSAMINDA 1991-1997 YILLARI ARASINDA
ÜLKELERE YAPILAN YARDIMLAR (Mln. ECU)**

Ülkeler	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Toplam
Azerbaycan	0.4	12.5	8	8	6	16	0	50.9
Ermenistan	2.3	9.55	17	0	6	14	0	48.85
B.Rusya	8.92	14.63	9	7	12	0	5	56.55
Gürcistan	4.96	9	6	8	6	16	0	49.96
Kazakistan	7.73	20.6	14	14	15	0	24	95.33
Kırgızistan	0.7	9.23	10	0	8	0	13	40.93
Moldova	1.1	9	0	10	9	0	18	47.1
Moğolistan	0	0	0	8	0	9.5	0	17.5
Rusya Fed.	211.9	111	160.7	150	161.1	133	132.9	1.060.8
Tacikistan	0	0	0	4	4	0	0	8
Türkmenistan	0.88	8.8	0	8	4	0	11.5	33.18
Ukrayna	28.65	48.28	43.25	50.5	72.5	76	59	378.18
Özbekistan	1.72	18.78	0	15	10	28	0	73.5
Bölgesel Programlar	105.9	88.63	172	131.5	124.5	152	135	909.62
Diğer	6.2	58.91	32.09	55.68	73	91.5	83.33	400.71
Toplam	396.5	418.9	472.0	469.6	511.1	536	481.7	3.286.1

TABLO 2*. TACIS PROGRAMI KAPSAMINDA 1991-1997 YILLARI ARASINDA
SEKTÖRLER İTİBARIYLA YAPILAN YARDIMLAR (Mln. ECU)

Sektörler	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	Toplam
Nükleer Güvenlik Ve Çevre	53	60	100	88	108	141.5	98	648.5
Devlet yatırımlarının yeniden yapılandırılması ve özel sektörün geliştirilmesi	37.5	79.6	94.4	78.6	72.4	55.2	60.9	478.7
Kamu idarelerinin reformu, sosyal hizmetler ve eğitim	103	42.2	79.9	63.5	99.4	55.7	44.7	488.5
Tarım	79.9	60.5	32.1	41.5	48.3	18.5	26.5	307.5
Enerji	65	38.9	38	43.7	42.3	45.8	43.9	317.7
Ulaşım	49.8	33.1	32.7	22.8	21.1	43	20.7	223.3
Telekom.	0	6.76	6.65	4.1	7.9	6.4	7.3	39.11
Diğer	8.25	97.5	88.11	127.2	71.7	169.9	179	1310.3
Toplam	396	418	472.6	469.6	511.1	536	481	3.286.1

Kaynak* : T.C. Başbakanlık DTM, Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı, Ankara, Ekim 1999.
s.145-146.

KAYNAKÇA

- Avrupa Birliği El Kitabı, TCMB yayını, Ankara, 1996.
- BOLAT, Ömer, Geleceğin Avrupası, İKV yayını, İstanbul, 1992.
- BORKO, Y.A., Yevropa: novoye načalo (Avrupa: yeni başlangıç), Minsk, 1994.
- BÜYÜKTAŞKIN, Şener, Dünya Ticaret Sistemi, Ankara, 1997.
- ES-SNG: razvitiye otnoşeniy (AB-BDT: ilişkilerin gelişimi), "Yevropeyskiy Obzor" (Avrupa Yorumu) Dergisi, No:16, Moskova, 1994, s. 4-6.
- European Commission, Bulletin of the EU, Belgium, 10-1999.
- Europe from A to Z, Guide to European Integration, Office for Official Publications of the European Communities, 1997.
- Evropeyskaya Komissiya: Programma TASİS, Godovoy otçot za 1997 god (Avrupa Komisyonu: TACIS Programı, 1997 yılı raporu), Brüksel, 03.07.1998.
- Europe: World Partner, the External Relations of the European Community, European Documentation, 1991.
- Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar, TCMB yayını, Ankara, 1998.
- Güncel Haber, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği'nin yayını, sayı:8, 2000.
- Mejdunarodnoye Pravo. Sbornik Dokumentov (Uluslararası Hukuk. Belgeler Toplusu), II. Cilt, Moskova, 1996.
- HÜSEYNOV, Fuad, , Avrupa Birliği ve Türk Cumhuriyetleri, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 35, Cilt I, Ekim-Aralık 2000, Ankara, s.537-554.
- İKV Bülteni, İstanbul, 1-15 Mart 1999.
- INOGATE Newsletter, No:1, Brussels, Summer 1998.
- INOGATE Newsletter, No:3, Brussels, February 1999.
- Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Azerbaijan, of the other part, Official Journal L 246, 17/09/1999, p.0031-0038.

PAZARCI, Hüseyin, Avrupa Topluluklarının Uluslararası İlişkileri (Hukusal Çerçeve), ATAUM yayını, Ankara, 1991.

RECEBLİ, Hadi, İBAYEV, Vefaddin, Avrupa Şurası, "Elm", Bakı, 1999.

Statistical Yearbook of Azerbaijan-1999, Baku, 1999.

TACIS Contract Information, Budget 1998, Azerbaijan 1998-1999, Brussels, May 1998.

T.C. Başbakanlık DTM yayını, Avrupa Birliği ve Türkiye, 4. Baskı, Ankara, 1999.

TOPORNİN, B.N., Yevropeyskoye Pravo (Avrupa Hukuku), Moskova, 1998.

İNTERNET ADRESLERİ:

1. <http://www.europa.eu.int>
2. <http://www.europeanunion.tacis.inogate.com>
3. <http://www.europeanunion.tacis.traceca.com>
4. <http://www.eureptr.org.tr>
5. <http://www.foreigntrade.gov.tr>
6. <http://www.rambler.ru>

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Yayın İlkeleri

- 1) Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayımlanmamış ya da yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2) Yazılar "Office '98 Word" programı adı altında kaydedilmiş bir diskette birlikte başlığının İngilizce karşılığı da eklenmek suretiyle A-4 boyutunda tek nüsha olarak teslim edilmelidir.
- 3) Dipnotların sayfa altında gösterilmesi gerekmektedir.
- 4) Yazarlar, unvanlarını, görev yaptıkları kurumları, haberleşme adresleri ile telefon numaralarını ve varsa e-mail adreslerini bildirmelidir.
- 5) Dergimize gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın disketteki biçimiyle "basıla" verdiği kabul edilir. Yazım yanlışlarının olağanın dışında bulunması, bilimsellik ölçütlerine uyulmaması, yazının Yayın Komisyonu tarafından geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
- 6) Yayın Komisyonumuzca ilk değerlendirilmesi yapılan yazılar hakeme gönderilecek, hakemden gelen rapor doğrultusunda yazının yayımlanmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da yazının geri çevrilmesine karar verilecek ve yazar durumdan en kısa sürede haberdar edilecektir.